یاش توركستان

توركستانـنگ ملی قورتولوشی اوچون كورهشوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنك دهقابر-ندهن چیغا باشلاغان	فیبرال (شباط) 1938 (1356 هجری)	سان 99

بو ساندا:

۱	— ساویت پارلامانینگ برنچی توپلانیش دورهسی	باش مقاله
۲	— ساویت سوسیالیست جمهوریتلهری اتفاقی (1922—30. XII—1937)	—ی—
۳	— ساویت روسیاسندا	***
٤	— مجادله قوربانلاری	اوقتای
٥	— توركستان «عكس الانقلابچی ملتچیلهری» أوستندهن محكمه	
٦	— توركستاندا تیل سیاستی	ایسهن تورسون
۷	— شرقی توركستان ملی فاجعهسی اطرافندا	تاجی احمد
۷	— شرقی توركستانداغی دونگهن وه روس بولشهویكلهری وحشیلگندهن برنمونه	دردمهن
۹	— شرقی توركستان خبرلهری: قورتولوش مجادلهچیلهری، خواجه نیاز حاجینگ كیچ قالغان چیقیشی وه عاقبتی	امین واحدی
۱۰	— دوقتور گلثوم اسفندیارنگ أولومی	
۱۱	— ایدیل-اورال توركلهری ملت مجلسینگ ۲۰ ییللیغی	
۱۲	— توركستانلیلار سوراغینا جواب	مچ.
۱۳	— توركستاندا قوریهلیلهر	
۱٤	— قیدیریش	اعظم هاشمی
۱٥	— باشقارمادان	

ئۆلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

باشقارمادان:

۱ — راندەر (هندستان) دە یاشاوچی تورکستانلی عبدالقادر افندیگە: غینوار باشندا یازغان مکتوبڭزنی آلدیق. سیاحت انطباعاتڭز حقنداغی تفصیلاتڭز اوچون کوب رحمت. کورسەتدیگڭز آدرەسلەرگە مجموعە یوللانا باشلادی.

۲ — اندیجانلی محمد علی اوغلی عبدالمطلب بیك گە: یازولارڭز وە اونگلە برگە یوللانغان رسم وقتندا ایریشمشدر. فلسطین دە یاشاوچی تورکستان مهاجرلەری حقندا باشقارمامیزغا یوللاغان تولوق معلوماتڭز اوچون تشکرلەریمزنی بیلدیرەمیز. باسماقچی بولغان ایدیك. فقط اورون آزلغندان ایمدیلیك باسالمای قالیب، کوب آچینا یاتیرمیز.

۳ — رضا خاموشی بیك گە: شامداغی تورکستانلیلارنڭ جمعیت تورموشندا کورسەتە یاتقان سیوینچلی انکشافی حقندا یازغان سطرلارڭزنی قوانچلە اوقودوق، نشر ایتمەکچی ایدیك. ایسز، کە اورون آزلغندان موفق بولالمادیق.

٤ — قوتقا(فینلاندیا) دا فتح‌الله افندیگە: آبونە بدلی اولاراق یوللادیغڭز ۱۰۰ فرانق ایریشدی. مجموعەمز أوز اسمڭزگە کوندەریلمەکدەدر.

٥ — آنطاکیادەن «ساویت روسیاسی وە تورکلەر» باشلیقلی «بارابا» امضاسیلە مقالە یوللاغان اوقوچیمزغا: روسیا اسیری تورك قارداشلارڭزنك ساویت مظالمندەن کورمەکدە بولغان وحشتنی تصویر ایتوچی قیمتلی مقالەڭز ایریشدی. اوقوب کوب متحسس بولدوق. اورون آزلغندان مقالەڭزنی باسالماغانیمزغا ایچدەن آچینماقدامیز. بویوك تورك ایلنە، اونڭ مجادلەچیلەرینە وە «یاش تورکستان»غا یوللادیغڭز سایغی وە سەوگیلەریڭز ایچین یورەکدەن تشکرلەر بیلدیرەمیز.

٦ — تورك «جمهوریت خلق پارتیسی گەنەل سەکرەتارلغی»نڭ باشقارمامیزغا یوللاغان «Les Maisons du peuple du P.R.P.» (جمهوریت خلق پارتیسی خلق اویلاری) نام فرانسزچە نشریاتی ایریشدی. بوکتابچادا تورك اوجاقلاری اورنینا قورولغان تورکیەدەگی «خلق أولەری» نك تأریخ وە حرکتلەرندەن بحث ایتلەدر.

۷ — مجموعەمز باسیلماقدا ایکەن باشقارمامزغا دوستمز تورکولوغ پروفەسور دوقتور یەشکە طرفندان بەرلیندە چیقاریلاتورغان "Die Welt des Islams" نام علمی مجموعەنڭ ۱۹۳۷ نچی ییل دەقابر تأریخلی سانی کیلیب قالدی. بو علمی مجموعەنڭ ۹٤ — ۱۳۷ نچی بیتلەرندە اسمی بزنك «یاش تورکستان» اوقوچیلاریغا دا معلوم دوستمز هانس بەنتسینغ بیکنك "Das turkestanische Volk im Kampf um seine Selbständigkeit" (تورکستان خلقی أوز استقلالی کورەشندە) باشلیقلی اوزون مقالەسی باسیلمشدر. آلمان مجموعەسینك ٤٤ بیتینی اشغال ایتکەن بو نشریات حقندا «یاش تورکستان» نك کیلەچەك ساننداا معلومات بیریلەجەکدر.

۸ — اورون آزلغندان بو سانغا تورکستان خبرلەری ایلە بین‌الملل تورموش حقندا مقالە کیرگیزە آلمادیق.

ساویت پارلامانینك برنچی توپلانیش دورەسی

ساویتلەر اتفاقی «عالی شوراسی» برنچی توپلانیش دورەسی یانوارنڭ ۱۲سندە باشلانیب بر هافتا سوگرا تارقالدی. بولشەویکلەرطرفندان «انسانلق تأریخندە یەگی بر دورەنڭ باشلانیشی» کبی کورسەتیلگەن بو «ساویت پارلامانی» نەدەن عبارت ایدی وە برنچی توپلانیش دورەسندە ساویتلەر اولکەسینە نە کیتردی؟ بوش وقت صرف ایتمەسلك اوچون توغرودان توغرو سان وە فاکتلەرنی قاراشترا باشلاماقچی بولامز.

معلوم اولدیغی اوزرە عالی شورا دا بوتونیسی ۱۱٤۳ مبعوث بولوب، بونلاردان ٥٦۹ی «اتفاق شوراسی»ندا وە ٥۷٤ی «ملتلەر شوراسی»ندادر.

ایمدی بو مبعوثلەر هیئتینڭ فرقە، اجتماعی صنف وە ملی منسوبیتی باقیمندان بولونوشی قالای؟ اتفاق شوراسنداغی ٥٦۹ مبعوثنڭ ٤٦۱ی فرقەلی وە ۱۰۸ی فرقەسز در؛ شو اتفاق شوراسنداغی مبعوثلەرنڭ ۲٤۷سی ایشچیدر. فقط بو ایشچی دیب کورسەتیلگەنلەرنڭ ایچندە ۲۰۱ کشی فرقە تشکیلاتلارندا، حکومت مؤسسەلەرندە، حربی، اقتصادی وە اجتماعی تشکیلاتلاردا ایشلەیتورغان تورلو جنسدەن حکومت مأمورلاریدر. ساویتلەر مملکتندە حکومت بیلەن باغلانماغان بر مأموریت اورنی بولماغانلیغینی دا اونوتماسلق کیرەك. دیمەك بو ایشچی صنفینا منسوب دیب کورسەتیلگەن مبعوثلەر ایچندە ایسکی مارقسیزم نظریەسی بویونچا «پرولتار» سانالاتورغان دزگاه باشندا ایشلەوچی ایشچی آنجاق(۲٤۷ — ۲۰۱) ٤٦ در. بو حقیقی ایشچی طبقەسینا منسوب مبعوثلەرنڭ دە بوتونیسی «ستاخانوفچیلار»، یعنی ایشچی صنفینڭ یوقاری، قوماندا قاتلامینا منسوب کشیلەردر.

اتفاق شوراسی اعضاسندان دهقان دیب کورسەتیلگەن ۱۳۰ کشینڭ دە ۷۹ی تورلو فرقە وە حکومت مأموریتلەرندەکی کشیلەردر. قولخوزچی مبعوث دهقانلارنڭ بوتونیسی «ستاخانوفچیلار» یعنی «قیزیل

موشتومزورالار»در؛ بوندان باشقا داها ۲۵ مبعوث دهقان قولخوز رئیسلەریدر.

اتفاق شوراسی مبعوثلەری ایچندە ۱۶۹کشی ساویت مأمورلاری وە ساویت ضیالیلاری ممثلی دیب کورسەتیلەدر. بونلارنگ دا ۱۳٤ ی یوکسەك ساویت حکومتی مأمورلاریدر، قالغانلاری دا بر تاقم معناً وە مادی تورموشلاری اعتباریلە قوممونیست فرقەسی وە ساویت حکومتی اسارتندە قالغان عالم وە محررلەردەن عبارتدر.

اتفاق شوراسی اعضاسی ایچندە ۲٤۲کشی ساویت نشانی قازانغان کشیلەر در.

اتفاق شوراسندا بوتونیسی ۲۹ «ملت» تمثیل ایتلگەندر. قارداش قریم تورکلەرینگ اتفاق شوراسندا تمثیل ایتیلمەدیگینی، قریمدان سایلانغان ٤ مبعوثنگ دە قریملی بولماغانلیغینی آیریچا قید ایتب کیچمەك ایستەیمز. عینی زماندا بولغار، یونان کبی ساویتلەر مملکتندە بر ملی مختار ولایت حتی دائرە تشکیل ایتە آلماغان خلقلار اتفاق شوراسندا تمثیل ایتیلگەن ملتلەر قاتارندا کورسەتیلمەکدەدر.

ایمدی «ملتلەر شوراسینا» کیچەیلیك.

بونداغی ۵۷٤ مبعوثنگ ٤۰۹ی فرقەلی وە ۱٦۵ی «فرقەسز بولشەویکلەر»در. اجتماعی منسوبتینە کیلگەندە ۲۱۸ی ایشچی، ۲۰۰یدهقان، ۱۵٦سی ساویت مأموری وە ساویت ضیالیسیدر. ملتلەر شوراسندا دا فرقە وە حکومت مأموریتندەکی یعنی مادتاً ساویت حکومتینە باغلی کشیلەر کوبچیلك تشکیل ایتەدرلەر. ملتلەر شوراسندا ۵٤ ملت تمثیل ایتیلگەن. بولشەویکلەرنگ «مجلس اعیان» دیب یوروتدوکلەری ملتلەر شوراسنداغی ملتلەرنگ سان نسبتلەری بیلەن دە تانیشو فائدەسز بولماسا کیرەك.

ساویتلەر اتفاقینگ تورك قسمی (تورکستان، آذربایجان، قریم(*)،

(*) قریمدان سایلانغان ۱۱ ملتلەر شوراسی اعضاسندان ٦ سی قریم تورکلەریندەن بولوب، ۵ی دە یات عنصردان در.

تاتارستان، باشقردستان) بوتونیسی برلکدە ۱۵۹ مبعوثلە تمثیل ایتیلگەندر. بوکا شمالی قافقاسیانگ ۲۵دەن آرتیق مبعوثیلە ۳۳ گورجی؛ ۳٤ اوقراینالی؛ ۱۵ آق روتەن(بەلوروس)؛ ۳۰ ئەرمەنی مبعوثینی علاوە ایستەگز، باشقا غیر روس ملتلەرنگ حصەسندان قطع نظر ایتکەندە دە، روسیادان آیریلب اوز استقلاللارینی قورماق اوچون آچیق کورەشمەکدە بولغان خلقلاردان ۳۰۰ کشیلك بر غرووپ اورتاغا چیقادر. توقول روس سانالغان مبعوثلەر سانی ۱٤٦ در.

فەدەراسیون اعضالارینگ تیگ حقی وە رأی بیرو حریتی مسئلەسینە جداً رعایت ایتلگەن تقدیردە بوندای مبعوثلەر سانی نسبتی حقیقتاً فەدەراسیوننگ ایچکی هەم تیشقی سیاستی استقامتینی حتی ساویتلەر اتفاقی چهرەسینی بوتونلەی اوزگەرتیب یوباروغا دا یارار ایدی. ساویت رەژیمندە ایسە بو غیر روس وە روسیا علیهداری خلقلار منسوبی مبعوثلەرنگ سانی نسبتی بونگ عکسی نتیجەنی چیقارماقدادر. بو وضعیتدە گویا ساویت فەدەراسیونداغی روسیا مرکزیتچیلگینی ملتلەر شوراسندا اکثریت تشکیل ایتمەکدە بولغان غیر روس ملتلەر قوروماقدا بولغاندای بولوب کورونوب قالادر. باشقا ساویت حکومتی سیاسی نەیرەنگبازلقلاریندان قطع نظر عالی شورانگ ۸۷۰ فرقەلی اعضاسی وە فرانسز خارجیە نظارتی ناشرافکاری «تاڭ»نگ (۲۱. ۱. ۳۸) «ستالیننگ تولەنگگوتلەری»(۱) («la clientièle personnelle du dictateur») دیب آتادیغی ۲۷۳ «فرقەسز بولشەویك» غروپیدا روس بولشەویزمینگ بو غایەسینی تولوقچا تأمین ایتەجەکدر.

ایندی بیرآز دا ساویت «پارلامانی» باش مؤسسەلەرینگ قالایچا قورولغانینی وە اونگ برنچی توپلانیش دورەسندە قاندای «عالمشمول» مهم رەفورملار قیلغانینی کوزدەن کیچریلیك!

اتفاق شوراسی رئیسلگینە عشق آباددان مبعوث سایلانغان اتفاق

(۱) تورکستان دالا تورکلەری «تولەگگوت» دیب «تورە»(خان زادە)لەرنگ قولیغا قاراب، آغزیغا باقیب اوتوراتورغان، اولارغا مطیع اهالینی آتایدرلار.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

فرقه مرکز قومیته‌سی کاتبی آندره‌یه‌ف سایلاندی. اوڭا اورونباسار اولاراق اوقراینالی لیسه‌نقو بیله‌ن أوزبیکستان قومیسارلار هیئتی رئیسی سیگزبای اوغلی سلطان سایلاندیلار.

ملتله‌ر شوراسی رئیسلگینه اوقراینالی شوه‌رنیك، اونڭ اورونباـ سارلغینا باکولو فرقه‌سز معلمه چیمناز آرسلانووا وه آق روته‌ن فرقه مرکزی کاتبی له‌ویتسکی سایلاندیلار.

عالی شورانڭ هیئت ریاستی دها زیاده اهمیتی حائزدر. چونکه قانون اساسی بویونچا توشونولگه‌ن ییللق ایکی گنه توپلانیش دوره‌سی آراسنداغی وقتدا پارلامانتڭ بوتون حقی بو هیئتکه کیچه‌در. عالی شورا هیئت ریاستی رئیسلگینه سابق مرکزی اجراقوم رئیسی کالینین سایلاندی. اونڭ اورونباسارلغینا ۱۱ اتفاق جمهوریتی مرکزی اجراـ قوملاری رئیسله‌ری کورسه‌تیلدیله‌ر. بو صورتده تورکستاندان کالینین اورونباسارلغینا أوزبیکستان مرکزی أجراقومی رئیسی یولداشبای آخونبابا اوغلی، تورکمه‌نستان مرکزی اجراقومی رئیسی بابای اوغلی خیوه‌لی، تاجیکستان مرکزی اجراقومی رئیسی شاه‌گدای اوغلی منور، قیرغزـ ستان مرکزی اجراقومی رئیسی صالح اوغلی مراد وه قازاغستان مرکزی اجراقومی رئیسی عمر زاق اوغلی نوربابا سایلاندیلار. عالی شورا هیئت ریاستی بوتونیسی ۳۷ کشیده‌ن عبارتدر. یوقاریدا سویله‌نگه‌ن ٥ تورکستانلی اجراقوم رئیسله‌رنده‌ن باشقا هیئت ریاست اعضاسی ایچنده ٥ تورك اسمی اوقودوق: ۱) یوسف اوغلی عثمان (أوزبیکستان فرقه مرکزی کاتبی)؛ ۲) ابراهیم اوغلی رحیم (باشقرد)؛ ۳) دین محمد اوغلی علی (تاتار)؛ ٤) باغیروف میر جعفر (آذربایجانلی)؛ ٥) قاسموف، میربشیر فتاح اوغلی (آذربایجانلی)، بو کشی عالی شورا هیئت ریاستی رئیسی اورونباـ سارلاردان بریدر.)

اتفاق شوراسی دائمی فعالیتده بولوناجاق اوچ قومیسیون سایلادی: ۱) قانون لایحه‌لاری قومیسیونی (۱۰ اعضالق)، ۲) بودجه قومیسیون (۱۳ اعضالق)، ۳) خارجیه قومیسیونی (۱۱ اعضالق). بو قومیسیونلارـ

نڭ قورولوشیدا قیزیقلاردر. مثلا، قانون لایحه‌لاری حاضرلاوا قومیسیونینا یوسف اوغلی عثمان (تورکستانلی)، شاه‌مردان اوغلی فاضل (باشقرد) آتلی ایکی گنه تورك کیریتیلگه‌ن. آزراق اهمیتلی بولغان بودجه قومیسیونینه ٤ تورك کیریتیلگه‌ن. بولاردان ۳ی تورکستانلی (عیسی اوغلی اوراز، قوربان اوغلی محمدعلی، اسلام قیزی توردی بی‌بی)، بری آذری (تیمور امام قولی اوغلی قولییه‌ف)در.

ساویتله‌ر اتفاقی باش مؤسسه‌سنده‌کی ایڭ مهم قومیسیون سانالغان خارجیه قومیسیونینا برگنه هه‌م ده ایڭ «نا لایق» بر تورك نامزدی کیریتیلگه‌ن، اودا ساویت پارلامانینڭ تورکستانلی مثلله‌رنده‌ن روسچا سوادسز، تورکچه چه‌له سوادلی آخونبابا اوغلی یولداشبای‌در. آخونبابا اوغلی یولداشبای‌نڭ خارجی سیاست مسئله‌له‌ری اطرافندا مستقل بر رأی حتی هه‌ر قاندای بر فکر صاحبی بولا بیلووینی تصور أیتب ده بولمایدر.

مه‌نه ساویت پارلامانینڭ باشلاب یوروچی مؤسساتینڭ قورولوشی شوندان عبارتدر.

ساویت پارلامانینڭ بو توپلانیشندا ایشله‌دیگی برگنه ره‌فورم روسیا فه‌ده‌راسیونی، اوقراینا، آق روته‌نیا (به‌لوروسیا)، أوزبیکستان وه قاـ زاغستاننڭ أداری قورولوشلاریندا یاسالغان کیچیك أوزگه‌رتمه‌له‌رده‌ن گنه عبارتدر. مثلا ایسکیده ۸ ولایتکه بولونگه‌ن قازاغستان ایمدی ۱۱ (آقتوبه، آلماـآتا، شرقی قازاغستان، غوریه‌ف، غربی قازاغستان، قاراغاندی، قیزیل اوردا، قوستانای، پاولودار، شمالی قازاغستان، جنوبی قازاغستان) ولایتگه بولونه‌در. ایسکیده دائره‌له‌ر وه مستقل شهر أداری رایونلارینا بولونگه‌ن أوزبیکستان، ایندی بوخارا، سمرقند، تاشکند، فه‌رغانه، خوارزم ولایتله‌ری (وه قاراـقالپاغستان مختار جمهوـ ریتی) حالنده أداره ایتیله‌جه‌کدر.

ایسکیده بوندای ره‌فورملار ساویتله‌ر اتفاقی مرکزی اجراقومندا عادی ایشله‌ر قاتارندا هیچ بر داوولـدومبراسز ایشله‌نیب بیته‌ر ایدی.

عالى شورانگ أيگ مهم ايشى ده شبهه‌سز مبعوثله‌رگه يوكسه‌ك معاش بيلگيله‌گه‌نده‌ن عبارت بولسا كيره‌ك. مبعوثله‌ر آيلق ميگ سوم معاش اوستينه توپلانيش وقتلارندا ١٥٠ سومدان كونده‌لك آلاجاقلاردر. مبعوثله‌ر بوتون تيمر يوللار، هه‌م سو يوللارندا توله‌وسز يوروم‌ه‌ك حقينى قازانا- درلار. بونگ أوستينه اتفاق هه‌م ملتله‌ر شورالارى رئيسى وه رئيس اورونباسارلارى اختيارينا مبعوثله‌ر بيله‌ن مناسبات ساقلاو وه تمثيل ايشله‌رنده قوللانو اوچون ييللق ٣٠٠ ميگ سومدان آقچا بيريله‌جه‌كدر.

بوندان آچيق كورونوب تورادركه ساويت پارلامانينگ برنچى توپلانيش دوره‌سنده كورديكى ايگ مهم ايش مبعوثله‌رينه كوب تخصيصات چيقارا بيلگه‌نى گنه بولدى. بونگ خارجنده بوتونيسى ايسكيسى كبى حتى اولدوقچا فنا وضعيتده قالدى. ساويت پارلامانى خارجغا قارشى ايسكى اجراقوميته‌له‌رنده‌ن قالينراق پرده بيله‌ن اورتولگه‌ن بولسادا، بارى بر او پرده‌نگ آرقاسندا ينه شو ايسكى منحوس روس پروله‌تارى ديكتاتور- لغينگ قانلى ايمپه‌رياليزمى حكم سوره‌در.

يالغز آتامالار وه تاوش بيروچى سورونگ قورولوشى أوزگه‌ردى. ستالين ديكتاتورليغى ماسقاسينى أوزگه‌رتب، قالينلاتماق صورتيله وضعيتينى ده محكمله‌دى. چونكه اونگ قورديغى يه‌گى پارلامان ايسكى «له‌نينيزم» انقلابچيلق مفكوره‌سى بيله‌ن حاضرلانغان كوچله‌رده‌ن تازالانب، ما- ضيسى، تجربه‌سى بولماغان داها مطيع بر سورو بيله‌ن تولدورولغاندر. اونگچون بو پارلامانداغيلارنى آلت قيلو شبهه‌سز ايسكى اجراقوميته- له‌رنده‌گيله‌رده‌ن دها قولاى‌در.

*

ساويت سوسياليست جمهوريتله‌رى اتفاقى

(1937 — 30. XII. —1922)

«روسيا ساويت سوسياليست جمهوريتله‌رى فه‌ده‌راسيونى»نگ «ساويت سوسياليست جمهوريتله‌رى اتفاقى»غا آيلانتريلغانلغينا بولتور ديقابرنگ ٣٠ ندا تام ١٥ ييل تولدى. بو وه ١٩٣٨ .١ .١٢ ده ساويتله‌ر اتفاقى

«يوكسه‌ك شوراسى»نگ برنچى دفعه اولاراق آچيلوى مناسبتيله تولوق اسمى مقاله باشندا يازيلميش «ساويتله‌ر اتفاقى»نگ قالايچا قورولوشى حقندا قيسقاچا معلومات بيريب اوتوشنى لازم تاپاميز.

ساويت حكومتيگه قاراشلى ييرله‌ر ١٩٢٢ .١٢ .٣٠گه‌چه «روسيا ساويت سوسياليست جمهوريتله‌رى فه‌ده‌راسيونى» ديب آتاليب كيليب، «روسيا فه‌ده‌راسيونى»، اوقراينا، به‌لوروسيا وه ماوراى قافقاس فه‌ده- راسيونى (آذربايجان، گورجستان وه ئه‌رمه‌نستان)دان مركب ٤ اتفاق جمهوريتى، ١٠ مختار جمهوريت وه ١٦ ملى مختار أولكه‌ده‌ن عبارت‌ايدى.

«روسيا ساويت سوسياليست جمهوريتله‌رى فه‌ده‌راسيونى» قورولوشى بيرقانچا مرحله‌له‌ر كيچردى. روسيا فه‌ده‌راسيونى، ايگ اول أوزيگه اوقراينا ايله به‌لوروسيانى قوشوب آلا بيلدى. (١٩١٩ .٦ .١).

او وقت بو ايكى اولكه كورونوشده استقلاللارينى ساقلاب تورغانلار ايدى. ١٩٢٠ .٥ .٢٠ ده «تام استقلاليمزنى ساقلاب قالديغمز تقديرده‌گنه «روسيا فه‌ده‌راسيونى» اعضالغينى قبول ايته‌ميز» ديگه‌ن اوقراينا، عينى ١٩٢٠نچى ييلنگ ٢٩نچى ده‌قابرنده، روسيا بيله‌ن ياساديغى معاهده بويونچا اونيگله حربى وه اقتصادى اتفاق وه ٧ نظارت بيرلگينى قبول ايتيش مجبوريتنده قالدى، كه بونيگله اوقراينانگ استقلا- لى يالغز كورونوشده‌ن‌گنه عبارت بولغان بولدى.

١٩٢٠ ييلنگ آپريلنده ساويتله‌شتريلگه‌ن آذربايجان، عينى ييلنگ ٣٠نچى سه‌نتابرنده موسقوا حكومتيله ياساديغى معاهده بويونچا، حربى تشكيلات وه قوماندا، خلق خوجالغى، خارجى تجارت، تيمر وه سو يوللارى، ماليه وه هه‌ر تورلو رابطه واسطه‌لارى (پوستا، تيلغراف، ته‌له‌فون) أداره‌له‌رينى روسيا فه‌ده‌راسيونيغا اوتكوزوش مجبوريتنده قالدى. ديمه‌ك، رسماً آذربايجان مه‌نه شو تأريخده‌ن (١٩٢٩ .٩ .٣٠ده‌ن) باشلاب تام استقلالندان آيريلغان بولادى.

آذربايجانگ قولاتيليشيله، يعنى ساويتله‌ر قوليغا نه‌فت كانله‌رينگ

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

أوتوشيله سياسى وضعيت ساويت حكومتى فائدەسيگه « انكشاف » ايته باشلادى: اولا اوقراينا(٢٩.١٢.١٩٢٠)، سوگراق بەلوروسيا (١٩٢١ ١٦٠ ١)، گورجستان(١٩٢١ ٥٠ ٢١)، وه ئەرمەنستان ١٩٢١نچى يىلنىڭ سەنتابرى[*])، موسقوانىڭ قانلى آيغ قوچاغىغا كيردى.

١٩٢٢نچى يىلدا آذربايجان، گورجستان وه ئەرمەنستان بيرلەشتريليب ماوراى قافقاس فەدەراسيونى قورولدى.

عينى ١٩٢٢نچى يىلنىڭ ٣٠نچى دەقابرنده روسيا فەدەراسيونى، اوقراينا، بەلوروسيا وه ماوراى قافقاس فەدەراسيونى بيرلەشيب، «ساويت سوسياليست جمهوريتلەرى اتفاقى»غا آيلاندىرىلدى.

قيسقارتيليب «ساويتلەر اتفاقى» ديب آتالانورغان بو«ساويت سوسياليست جمهوريتلەرى اتفاقى»نڭ برنچى اساس قانونى اتفاق اجرا قوميتەسى طرفدان ٦.٧.١٩٢٣ ده قبول ايتيليب، عموم اتفاق ساويتلەر (شورا لارى) قورولتايى طرفدان ٣١.١.١٩٢٤ ده تصديق ايتلدى.

١٩٢٤نچى يىلنىڭ سوڭ آيلارىندا بولشەويكلەر «توركستانى ملى چيگەرەلەرگه آيريش» ديب بزنىڭ مملكتنى تورلو قبيله(«اوروغ») جمهوريتلەريگه بولديلەرده، اونلاردان أوزبيكستان بيلەن توركمەنستانغا «اتفاق جمهوريتى» رتبەسينى بيريب، «ساويتلەر اتفاقى»غا تام حقوقلو اعضا اولاراق كيرگيزديلەر. اتفاق جمهوريتى أوزبيكستان ايچنده مختار جمهوريت آتالغان تاجيكستان ١٩٢٩نچى يىلى «اتفاق جمهوريتى» اسمينى آليب، «ساويتلەر اتفاقى» اعضاسى بولدى.

بويلەليكله ١٩٣٦نچى يىلى «ستالين اساس قانونى» جارى‌ايتلگونچه «ساويتلەر اتفاقى» ٧ اعضادان (روسيا، اوقراينا، بەلوروسيا، ماوراى قافقاس، أوزبيكستان، توركمەنستان وه تاجيكستان)دان عبارت بولوب، «ستالين اساس قانونى» ماوراى قافقاس فەدەراسيونينى تارقاتيب،

[*] بوندا كورسەتيلگەن تأريخ بو مملكتلەرنڭ استيلاسى تأريخى بولماسدان، اولارنڭ ساويتلەشتريلگەنلەريدەن سوڭ «استقلاللارىندان رسماً آيريلغان» تأريخ در.

اونى تشكيل ايتكەن آذربايجان، گورجستان وه ئەرمەنستانى هەم ده توركستانڭ مختار جمهوريت ديليب كيلگەن قازاغستان وه قرغزستان قسملارينى «اتفاق جمهوريتى» ديب اعلان ايتدى.

ديمەك حال حاضرغى ساويتلەر اتفاقى ١١ اتفاق جمهوريتيدەن عبارتدر؛ بو ١١ اتفاق جمهوريتينڭ ٥ ى بزنڭ توركستاندادر.

بولشەويكلەرنڭ «ملى مستقل» ديب تانيتيب كيلمەكده بولغان ساويتلەر اتفاقى اعضارلاينڭ (طبيعى، «روسيا فەدەراسيونى»دان باشقا) وضعيتى قانداى؟

«ساويتلەر اتفاقى»نڭ انكشافى هەر وقت ملى جمهوريتلەرنڭ ضررينه، حسابينا بولدى. ديمەرلك هەر ييل ملى جمهوريتلەر رسماً ايگەلەنديكلەرى حق وه حقوقدان بريم-بريم آيريليب كيلديلەر. «ستالين اساس قانونىدا» ملى اتفاق جمهوريتلەرى حكومتلەريگه بيريلگەن صلاحيتنڭ وه بو اتفاق جمهوريتلەرينڭ «ملى دولت استقلالى»نڭ نيمەدەن عبارت بولوب قالغانلغينى بارديقچا آيدين بير صورتده كورسەتمەكده در. هەر بر اتفاق جمهوريتى حكومتى (خلق قوميسارلارى شوراسى) ٢٧ اعضادان مركب بولوب، بونلار: ١)حكومت رئيسى، ٢)أونڭ أورونباسارى، ٣)دولت پلان قوميسيونى رئيسى، ٤)—١٤ خلق قوميسارى[*]، ١٨)ساويتلەر اتفاقى(غەلله) توپلاش قوميتەسى وكيلى، ١٩) صنعت ايشلەرى أدارەسى باشلوغى، ٢٠—٢٧) بوتون اتفاق جمهوريتلەرى اوچون بيرگه بولغان ٨ قوميسارلق (مدافعه، خارجى، تيشقى تجارت، يوللار، رابطه واسطەلارى، سو يوللارى، آغير صنايع وه مدافعه صنايعى ايشلەرى) مثللەريدر. مەنه شونلاردان ٤(تورت) گنەسى، يعنى معارف، محلى صنايع، شهر خوجالغى وه اجتماعى تأمينات ايشلەرى قوميسارلغى «سربست» آتالادرلار: بو «سربست» قوميسارلار هەم موسقوا چزيغندان

(*) بعضى، مثلا آذربايجان وه توركمەنستان كبى اورمان خوجالغى بولماغان جمهوريتلەر ده خلق قوميسارلارى سانى 13 در.

چيقيب كيتالمايدرلار. باشقالارى ايسه رسماً ده توغرودان توغرو موسقواغا باغلىدر.

مەنه «ساويتلەر اتفاقى»نڭ قيافتى؛ مەنه ملى مستقل اتفاق جمهوريتلەرينڭ وضعيتى.

—ى—

*

ساويت روسياسندا

«پراودا» (١٩.١) وه «ايزوەستيه» (١. ٢٠) غازيتالارى «قوممونيستلەرنى فرقەدان چيقارودا فرقه تشكيلاتلارى طرفندان كيچريلگەن ياڭليشلقلار» حقندا فرقه مركزى قرارينى نشر ايتدى. معلومدر، كه قوممونيستلەرنى فرقەدان چيقارو يعنى—«تازالاو»—عمليەسى بوتون اوتكەن ييل اوزونى دوام ايتدى. «ساويت پارلامانى» سايلاولارى ياقنلاشديقچا بو فرقەدان چيقارو ايشى ده كيڭەيب، تيرەگلەشب عادتاً قوممونيستلەرنى دسته-دسته قووش شكلينى آلدى. قارت وه ياش ديگەنينه قارامای، هەر تورلو قوممونيستلەرنى فرقەدان قوديلار. بر كون ايچنده، حتى بر توپلانيش اثناسندا اونلاب، يوزلەب قووب يوباريشلار واقع بولدى. بو چيقاريشلارغا تورلو جنسدەن بهانەلەر كورسەتيلديكى كبى بوتونلەى بهانەسز قوولوب كيتكەنلەر ده كوب بولدى. سايلاودا ستالين «تولەگگوت»لەرينڭ كيچووى اوچون كيرەكلى تەررور هواسى ياراتيشغا آشيقديلار...

سايلاولار ستالينگه كيرەكلى شكلده كيچدى. اوندا توقوزى «گ. پ. ئو.»نڭ كوزەتووى آستندا تاوش بيروچيلەر «سوروسندەن» گنه عبارت «پارلامان» قورولدى. بوندان سوڭرا غنا فرقەدان چيقاريشدا اوتكەزيلگەن «ياڭليشلقلار»، حتى بوكەمچيلكنى بيتروكيرەكلگندەن ده سويلەش لازم بولوب قالدى.

بو ياڭليشلقلارى قانداى ايكەن؟— فرقه مركزى قرارندا او بو آچيق وه گيزلى چاقيمچيلار وه شخصى غرضلار— ديب آپ آچيق كورسەتب بيريلمەكدەدر.

بو ياڭليشلق يەڭى بر نەرسە ايمەس. قوممونيست فرقەسى صفلارينى تازالاو ديب اوتكەزيلگەن بوتون معرەكەلەر هەر زمان شونداى جاسوسلق وه شخصى غرض بيلەن بولغان چاقيمچيلق آستندا اوتكەزيلگەن. بو ايسه بولشەويك رەژيمينڭ طبيعى بر يولداشيدر. فرقەدان چيقاريشدا اوتكەزيلگەن بو ياڭليشلقلارنى موسقوا باشدا ياق جوده ياخشى بيلەر ايدى. فقط تاوش چيقارمادى. بو شخصى غرضلار بيلەن ايشلەنگەن چاقيمچيلقلار يوزندەن ميڭلەرچه آدام فرقەدان قوولوبغنا قالماى، حتى آتيلب كيتدى. ايمدى ايسه فرقەدان قوولغانلارنڭ عرضلارى وه ايضاحلارى تيڭلانيب، أوزينڭ ستالينگه صداقتينى اثبات ايته بيلگەنلەرى قايتادان فرقەغا آلينسين ديگەن امر بيريلمەكدەدر. كيچه خلق دوشمانليغى اجنبى دولت جاسوسليغى وه زيانچيلق بيلەن عيبلەنب قوولغانلاردان برقسمينا قايتادان حق بيريلەجەگينه شبهه يوق. أولومگه بيلگيلەنيب تورغانلار «حقانيت» كورسەتب «آتالق» قيلب اولارنى قورتارغان ستالينگه قارشى، منتدارلقلارينى كورسەتو اوچون اوڭا باشقالارندان داها آرتيق صداقتله خدمت ايتەجەكلەردر.! طبيعى ايمديگەچه أولدورولوب يوباريلماغانلارنڭ بوتونيسى قايتاريلماياجاق وه اونلار ايچندەن جاسوسلققا ايڭ كوب يارايتورغانلارينى سايلاياجاقلاردر. بو قوولغانلق آغيرليغينى أوز وجودنده كورگەن «كيرى كيلمەسدەن قايتوچيلار» «گ. پ. ئو.»نڭ «كوزى هەم قولاغى» ديەرلك درجەده صادق آچيق وه ياشيرين آگەنتلەرى بولاجاقلار. مركزده «تروتسكيچيلەر»، غير روس ملى أولكەلەرده «بورژوآ ملتچيلەرى» أوستندەن اوتكەزيلەجەك محاكمەلەرنڭ يالغانچى شاهدلەرى ده بونلار ايچندەن تيريلەجەكدر.

***

*

مجادله قوربانلارى

«ياش توركستان» باشقارماسى ساويت محكمەلەرينڭ توركستان جمهوريتلەرينڭ مركز وه رايونلاريدا عكس الانقلابچى ملتچيلەر أوستـ

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولليازمىلار ئامبىرى

ندەن اوتكەزە ياتقان محاكمەلەرینی وە اولار أوستندەن چیقاریلایاتقان رحمسز حکملەرینی ساویت نشریاتندان دقتلە تعقیب ایتەیاتیر. فقط بعضی بر تەخنیکی سببلەر آرقاسندا ساویت محکمەلەریگە تارتیلغان وە أولوم جزاسیغا یاخود أولدورەرلك آغیر جزالارغا حکم ایتلگەن تورکستان ملی مجادلەچیلەرینک شخصیتی، ساویت محکمەلەری طرفدان اولار اوستیگە آتیلغان عیبلەر—محاکمەلەرنک خلاصەسی— حقندا تورکستان مهاجرلەریگە وقتی وقتندا، قیسقاچا بولسادا، معلومات بیریب تورودا قینلقلارغا اوچرالماقدادر. بو جهتنی کوزدە توتوب علاقەدار اوقوچیلاربزنی معذور کورسەلەر ایدی.

مەرغیلاندا ٥ کون دوام قیلغان تورکستان بورژوآ ملتچیلەری محاکمەسی دە قانلی وە رحمسز حکملەر ایلە نهایتلەندی. موندا‌غی عکس‌الانقلابچیلارغا باشلیق بولغان وە ساویت محکمەسی طرفدان أولوم جزاسیغا حکم ایتلگەن آلماز(نعمتجان) اوغلی آبوش دولت قارالاوچیسی عبدالرحمان اوغلینک، گویا محکمەدە توپلانغان ماتەریاللارغا تایانیب سویلەدیگینە کورە، ١٩٢٥نچی یلدان باشلاب عکس‌الانقلابچی بورژوآ ملتچیلەر قازانیدا قایناب، سوسیالیزمگە قارشی کورەشیب کیلگەن فعال بر تورکستان ملتچیسیدر. باشقا بر ادعاغا کورە، آلماز اوغلی آبوشنی عکس‌الانقلابی تشکیلاتغا ١٩٣٢ دە اکمل اکرام تارتمشدر. ینە دولت قارالاوچیسینک سوزیگە قاراغاندا، آبوش محکمەدە عکس‌الانقلابی تشکیلاتنک مقصدلارینی آیتب بیرەرکەن، أوزینک ١٩٣٣ یلداغنا پرولەتاریات حاکمیتیگە قارشی کورەشکەن بر کشی قیلیب کورسەتمەکچی بولغان. «قیزیل أوزبیکستان»نک ١٤.١٠.٣٧ تأریخلی سانداغی یازودا آلماز اوغلی آبوشنک شخصی وە ایشلەری حقندا توبەندەگی معلومات بار:

آلماز اوغلی فرقە اعضاسیدر و «سوەردلوف نامیداغی قوممونیست أونیوەرسیتەسینی بیترگەن. او عکس‌الانقلابی تشکیلاتغا کیرگونچە

ناصر اوغلی جورە وە روزی بای اوغلی کبی ملتچیلەر بیلەن سیقی علاقەدا بولغان. مەرغیلانغا کیلمەسدەن بورون بغداد رایون فرقە قومیتەسیدە کاتب ایکەن پاختا ییرلەرینی کیگەیتریش بهانەسی ایلە ٣٠ میک توت آغاچینی کیسدیریب یوباریب، بونیکلە ایپەکچیلك ایشلەریگە زیان بیرگەن. او بغدادە، مەرغیلاندا هەر یل پلاندان آشیقچا ییرگە پاختا ایکدیریب کیلگەن. فقط قاتار آرالارینی تار قیلیب، ماکنە قوللانیش ایشینی بوزغان. ایرتە ایکیش شعاری ایلە ییرنی یاخشی هایداتماسدان، لای ییرلەرگە چیگیت ایکدیرتگەن. شونک آرقاسیدا قایتادان ایکیش اوچون کوپ اوروغلق نابود بولوب، قولخوزلاردا آرتیقچا محنت کونەلەری صرف بولغان. آلماز اوغلی آبوش وە آرقاداشلارینک زیانچیلغی آرقاسندا ١٩٣٧نچی یلدا مەرغیلان رایونیدا ٢ میک هەکتار ییر قایتادان ایکیلگەن ایمش. آلماز اوغلینک أوز اعترافیگە کورە، گویا او تیریمنی کیچیکترو اوچون تیریم باشلانیشی بیلەن ٢٥٠٠ قولخوزچینی فیض آباد زاوورلارینی قازیشغا جوناتقان.

آلماز اوغلی آبوش ایلە برگە أولومگە حکم ایتلگەن مەرغیلان رایونیداغی بورژوآ ملتچیلەری باشلوقلاریندان رحمت‌الله اوغلی عصمت‌الله ایلە حیدرعلی اوغلی تاجی علی‌لار دا أوز رهبرلیکلەری آستنداغی بورونغو باسماچی قولخوزچیلارنی پاختا حاصلاتینی آشیریشغا قارشی کورەشو اوچون اویوشتورغان ایمیشلەر. ١٩٣٧نچی یلنک أوزیدە بر ایکی مرتبە هەیدەلیب ایکیلگەن ٣٠ هەکتار ییرنک چیگیتی، اولارنک یامان نیتی آرقاسندا أونمەی قالیب قایتادان ایکیلگەن ایمیش. اولار أدارەسندەگی ١٥٢ هەکتار ییرگە ایکیلگەن چیگیت آلا چیقیب، ٨ هەکتار ییرنک غوزەسی قوروب کیتکەنمیش. عصمت‌الله قولخوزچیلارغا «کەتتەلەر کیلسە کیتمانی کوتەریبرەك اور، باشقا وقتدا أوزك بیلەسەن» دیگەنمیش. (مەرغیلان عکس‌الانقلابچی بورژوآ ملتچیلەری محاکمەسیگە دائر یازولار «قیزیل أوزبیکستان»نک ١٩٣٧نچی یل ٢٣٥—٢٣٨نچی سانلاریندا باسیلمشدر).

تورکستان «بورژوآ ملتچیلەری»نگ قیزیل تەپە تودەسی اعضاـ
سندان أولومگە حکم ایتیلگەن اسکندر اوغلی عبدالکریم، رحمت اوغلی
رحیم، نعمت اوغلی احد، اکرام اوغلی بازار، شریف اوغلی نصرت
لەر ایلە هەر بری اون یلدان حبسگە حکم ایتلگەن آرتیق اوغلی قدرت،
مراد اوغلی آتا، اسد اوغلی، یولداش اوغلی باباقول لار محاکمەچاغی
أوستلەریگە آتیلغان عیبلەردەن هیچ بریسین اعتراف ایتمەدیلەر. اولار
حقنداغی محکمە قراری ساویت محکمەسی طرفندان سایلانیب کیلتریلـ
گەن گواهلارنگ سوزلەریگە وە گویا محکمەدەگی وثیقەلارغا استناداً
بیریلمشدر. محکمەگە تارتیلار ایکەن اسکندر اوغلی عبدالکریم قیزیل
تەپە رایونی فرقە قومیتەسی کاتبی، رحمت اوغلی رحیم اونگ اورونباـ
ساری، نعمت اوغلی احد موتور-تراقتور استاسیونی مدیری، اکرام
اوغلی بازار قزیل تەپە اجراقومیتەسی رئیسی ایدی. پروکورور مەت
نیاز اوغلی بولارنگ تورکستاندا «ساویت حاکمیتینی آغداریب‌تاشلاش
مقصدیلە تشکیل ایتلگەن وە ٤٠ میگ قزیل عسکرنی، ۱۸ میگ
مختکشنی نابود» قیلغان باسماچیلقنی اویوشتورغان «ملی اتحاد»جمعیتی
اعضالارندان بولغانینی سویلەدی. ینە بو پروکورورنگ سویلەویگە
کورە، اسکندر اوغلی عبدالکریمگە ۱۹۳٤ دە قیزیل تەپە رایونیدا
فرقە قاتارینی تازالاش وظیفەسی تاپشیریلمشدر. عبدالکریم بو پەیتدەن
فائدەلەنیب، فرقەغا یاشیرینب کیرگەن «ملی اتحاد» تشکیلاتینگ نعال
اعضالارندان وە أوزینگ أیگ یاقین دوستلارندان بولغان اکراماوغلی
بازار، رحمت اوغلی رحیم، شریف اوغلی نصرت، نعمت اوغلی‌احد،
مؤمن اوغلی وە باشقالارنی فرقە قاتاریدا ساقلاب قالیب، بولارنگ
باریسینی رایون تشکیلاتینگ رهبرلك اورونلاریغا بیلگیلەیدر. بولارنگ
زیانچیلغی آرقاسیدا قیزیل تەپە رایونی کیینگی ایکی ییل ایچیدە پاختا
تاپارلاش پلانینی بەجەرمەی قالغان. بولار پاختاچیلق ایشلەرینی مەخاـ
نیکەلەشتریشگە آگلی روشدە قارشی تورغان وە پاختا أونومینی آزایتریش

اوچون قولخوز یرلەرینی قصداً شورەلەتیب(!؟) یوبارغانلار ایمش.
(«قیزیل أوزبیکستان» ۱۹۳۷. ۱۰. ۱۸).
ساویت محکمەسی طرفندان سایلانیب کیلتریلگەن گواهلاردان
برینگ سویلەویگە قاراغاندا، («قیزیل أوز.»۱۷.۱۰.۳۷) «ملی‌اتحاد»
قومیتەسی اعضالارندان بولغان اکرام اوغلی بازار، شریف اوغلی
نصرت وە مؤمن اوغلی‌لاری باسماچیلارنی قورال بیلەن تأمین ایتمەك
اوچون وقتیلە میلیس أدارەسی آمبارندان ٦٤ میلتیق اوغورلاب، بو
میلتیقلارنی باسماچیلارغا بیرگەنلەر.
«قیزیل أوزبیکستان»نگ ۳۷. ۱۰. ۱٦ تأریخلی ساندا، «دوشمان
سابوتاژینی تار-مار قیلایق» باشلیقلی باش مقالەدە «دولت منفعتیغا وە
بارچا مختکشلەر منفعتیغا قارشی قاراتیلغان دوشمان سابوتاژلغینگ مەرـ
غیلان، یەگی یول وە قیزیل تەپە رایونلاردا غنا بولمای، بلکە نارین،
کاگان، پەست دەرغەم، اندیجان وە باشقا رایونلاردا هەم بارلغی» قید
ایتلیب، تورکستان بورژوآ ملتچیلەری‌نگ زیانچیلیقلاری فاش قیلنغان
سوڭغو ساعتلارغاچا ساویت اتفاقی پاختا پلانینی بوزوب پاختاچیلقنی
بر باد قیلماق، بوتون اتفاق توقوما صناعتیغا ضربە بیرمەك اوچون
اورونغانلیقلاری یازیلادر وە «دوشمانلار فاش قیلنغاندان کیین هەم
کوپ رایونلاردا رایون پارتیا قومیتەلەری سابوتاژلقنی ییمیریش اوچون
بولشەویکچە کورەشمەگەنلیکلەری نتیجەسیدە پاختا ییغیم-تیریمی جدی
اوپورولوشغا اوچرادی» دیلەدر. بو ساویت غازیتاسی، تورکستان بورـ
ژوآ ملتچیلەرینگ ۱۹۳۷نچی ییلغی پاختا ییغیم-تریم وە تاپارلاش
قومپانیاسینی بوزوش اوچون رایونلاردا قاندای زیانچیلق ایشلەری‌آلیب
بارغانلارینی اوشا رایونلاردا اوتکەزیلگەن محاکمەلەر جودە آیدین
کورسەتکەنین قید ایتکەندەن سوڭ وضعیتنی رقملار آرقالی شوندای
تصویر ایتەدر: تورکستانںگ أوزبیکستان قسمی ۱۰نچی اوقتوبرگەچە
پاختا تاپارلاش پلانینگ آنجاق ٤٦ یاریم پروسەنتینی بەجەرمشدر.
بولتور (۱۹۳٦ دا) ایسە شو وقتغاچا پلانتگ ۱،٥۷ پروسەنتی بەجەـ

ريلگەن ايكەن. ديمەك پاختا تاپيارلاش ايشندە أوزبيكستان ۱۹۳۷ دە، ۱۹۳٦نچى يىلغا قاراغاندا، ۱۰،٦ پروسەنت آرقادا قاليب بارماقدا. مقالەدە بيلديريلديگينە كورە، أوزبيكستاننگ ۹۳ پاختاچى رايونيدان ۷٤ندە پاختا ييغيم-تيريم وە تاپيارلاش سرعتى بولتورغيدان توبەندر. ايزباسكەن، تاشلاق، نارين، مولوتوف، اوچقورغان، آلتى آريق، قوبيشەف، خوقند، بغداد كبى پاختانى ايڭ كوپ بيرەتورغان رايونلار ۱۹۳۷نچى يىلى، ۱۹۳٦ غا قاراغاندا سرە كيچيريب بولمايتورغان درجەدە آرقادا سودرەلمەكدە. زرافشان غروپپا رايونلارى بوييل (۱۹۳۷) بولتورغيدان ۳۰ پروسەنت آرقادا. بوخارا غروپپا رايونلارى ۲۱،٦ پروسەنت، قاشقادريا دائرەسى ۲۷ پروسەنت آرقادا قاليب بارماقدا... آق دريا رايونى ۱۹۳٦نچى يىلنڭ ۱۰نچى اوقتوبريگەچە ييللق پاختا تاپشيريش پلانينى ۹۳ پروسەنت بەجەرگەن ايكەن. ۱۹۳۷نچى يىلنڭ ۱۰نچى اوقتوبريگەچە ئە تيگى ٥۱ پروسەنت بەجەرمشدر...

...قولخوزلاردا دوشمان عنصرلار تامانيدان آچيقدان آچيق پاختا ييغيم-تيريميگە توسقونلق قيليش، پاختالارنى اوغورلاش، نابود قيليش، هول تيريش، حتى خرمانغا اوت قويوش كبى زيانچيلقلار قيلنغانينى كورسەتوچى فاكتلار آز ايمەس...» ديب يازيلادر. «قيزيل أوزبيكستان» نڭ بو سطرلاردان آپ-آيدين بر صورتدە آڭلاشيلديغى وجهلە، ساويت محكمەلەرينڭ ييللاردان بيرى توركستاننڭ هەر طرفندا، اون ميڭلەرچە خلق توپلامى آلديدا دهشتلى محاكمەلەر ياساب، قورقونچ حكملەر چيقاريب، موسقوانڭ پاختا سياستينى، ايزيچى مستملكە سياستينى دوام ايتديروگە، خلقنڭ بو قهار سياستگە قارشى كورسەتەياتقان مقاومتينى قيرو وە بتيروگە اورونوشلارى كوتولگەن نتيجەنى بيرمەگەن، عكسينچە بولشەويكلەرنڭ بونداى وحشى اورونوشلارى توركستان خلقينڭ عنادچيليغينى زورايتماقدا وە اونڭ ملى قورتولوش عزمينى اولغايتماقدادر.

اوقتاى.

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي تېكىست ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

توركستان «عكس‌الانقلابچى ملتچيلەرى» أوستندەن محكمە

ساوەتسكايە كيرگيزييا» غازيتاسينڭ ۹۳۸ ‑۱‑۱۱ تأريخلى سانندا بيرگەن بر خبريگە كورە، ۹نچى غينواردا قرغيزستاننڭ ايسسيق كول ياقاسنداغى «ريباچى» آتلى بير شهريندە ۱۰ (اون) عكس‌الانقلابچى توركستان ملتچيسى أوستندەن محكمە باشلانمشدر. عيبليلەر: ۱) تەكەى اوغلى امامبيك، ۲) سولغى اوغلى توختا آخوند، ۳) قولومباى اوغلى قربانعلى، ٤) شيرداق اوغلى اسماعيل، ٥) سارى اوغلى شيرمحمد، ٦) سيدبيك اوغلى حسن، ۷) تورتقول اوغلى عمرآخوند، ۸) بوغوباى اوغلى تولە، ۹) توياى اوغلى اسماعيل، هەم ۱۰) ناريمباى اوغلى اسماعيل‌در.

عيبليلەردەن قولومباى اوغلى قربانعلى‌نڭ ديديگينە كورە، توركستاندا روسيا حكمرانليغينى ييقيتيش وە ملى دولت قوروش مقصديلە «توران-سوسيال فرقەسى» نامندا بير فرقە قورولغاندر.

عيبلى تەكەى اوغلى امامبيك‌نڭ سوزلەريگە قاراغاندا، ريسقول اوغلى تورار، اورازبيك وە جولداش اوغلى لارينڭ تشبثلەريلە توركستاندا‌غى بوتون آيرى-آيرى غروپلار بيرگنە «ملى تشكيلات» اطرافيغا توپلانغانلار. مەنە شو «ملى تشكيلات» نامندان تەكەى اوغلى امامبيك تاجيكستانغا باريب، آفغانستان چيگەرەسى باشندا بير اجنبى دولت جاسوسلاريلە علاقەغا كيريشكەنمىش. («ساوەتسكايە كيرگيزييا» ۹۳۸ .۱ ۱٤‑۱۱)

*

توركستاندا تيل سياستى

توركستانداغى سوڭ تەررور تولقونى اجتماعى-سياسى تورموشنڭ هەر تارماغى كبى تيل مسئلەسى أوستندەكى برطرفلى مناقشەنى دە قايتادان قيزديريب يوباردى. بو مناقشە برطرفدان ساويت حكومتى تيل سياستى يوتوغينڭ حقيقى شكلينى آچيق كورسەتب بيرسە، ايكنچى ياقدان بو واديداغى كورەشنڭ چين يوزينى آچماقدادر. اونڭچون بز دە بو

مناقشه‌نگ بعضی بر نقطه‌لارینی نقل ایتب اوتمه‌کچی بولامز.

اوتکه‌ن سه‌نتابر آیندا قازاغستان غازیتالارندا باشلاغان بو مناقشه تولقونی اوقتوبر هه‌م نویابر آیلارندا أوزبیکستان، تورکمه‌نستان مطبوعاتینی قاپلاب آلدی. او جمله‌ده‌ن، ۱۹۳۶نچی یيلی مای آیندا اوتکه‌زیلگه‌ن «برنچی تورکمه‌نستان تیل قورولتایی»ندا مهم رول اویناغان، ساویت روسیا تیل سیاستی تعلیماتینی قورولتای قرارندان کیچیریشده کوب مهارت کورسه‌تکه‌ن وه بو مهارت—خدمتی اوچون «تورکمه‌نستان تیل وه ادبیاتینی تیکشیرو اینستیتوتی» مدیرلگینه تعیینله‌نیب، اوزماندان بیری تورکمه‌نستاندا ساویت روسیا تیل سیاستی قوروقچیلغینی ایشله‌ب کیله یاتقان بوغدانوواننگ برنیچه مقاله‌لەری چیقدی. («تورکمه‌نسکایا اسکرا» ۱۶، ۱۷ نویابر؛ «ساویت تورکمه‌نستانی»۱۷، ۱۸ نویابر ۳۷).

بوغدانووا بو یازیسندا تورکمه‌نستاندا ۱۹۳۵نچی یيلی سوڭینا چاقلی تیل وه ادبیات ایشله‌رینی ملتچیله‌ر بیله‌ب کیلگه‌نینی، حتی ۱۹۳۶نچی یيلی باشندا توپلانغان یه‌ڭی الفبا مرکز قومیته‌سی مجلسنده بورونغو تورکمه‌نستان رئیس جمهوری آیتاق اوغلی نادر بای‌نڭ تورکمه‌ن تیلی اوچون هیچ بر توزلو ره‌فورم کیره‌ك ایمه‌سلگینی سویله‌دیگینی آ‌ڭلاتادر.

«قیزیل اوزبیکستان»دا (۲۳.۱۱.۳۷) چیقغان برمقاله‌ده—ایمدیگه‌چه یوروتولوب کیلگه‌ن «ته‌سکه‌ریچی-دوشمان تیلچیلك حرکتله‌ری» باشندا آتاجان هاشم، غازی عالم، فطرت، قیوم رمضان وه باشقالارنڭ توردوقلاری، بولارنڭدا مارقس-ئه‌نگلس-له‌نین-ستالین‌نڭ «داهیانه» تعلیماتلارینا قارشی «أوزیگه خاصلق»، «تیمرقانون» دیگه‌ندیك بر قاتار نظریه‌له‌ر چیقاریب کیلدیکله‌ری، اوزبیك ادبی تیلی ترقیسینی مارقسیستلك یولندان آیریب، «پان تورکیستلك» یولنه سالب یوبارماقچی بولغانلقلاری آ‌ڭلاتیلادر.

بوغدانووا ایله برلکده تورکمه‌نستاندا ایشله‌یتورغان اونڭ جمعه

اوغلی اسملی بر فرقه یولداشی ایسه («ساویت تورکمه‌نستانی»۵.۱۰.۳۷) «ملتچیله‌ر تورکمه‌ن تیلینی ساویت اتفاقی (روس پروله‌تاری[*]نڭ) یولباشچیلغندان آیریب، اونی ملی بورژوآ هه‌م «پان تورکیزمنڭ» ایده‌سی توسونه سالماغا، تورکمه‌ن ادبی تیلینڭ اینته‌رناسیونال آتامالار حسابنه بایب سوسیالیزم قورولوشنداغی خلقمز طلبنه(؟) خدمت ایتووینه قارشی چیقیب کیلدیله‌ر» دیدر.

آیتاق اوغلی نادربای دا «ملتچیله‌ر» طرفینی توتوب کیتکه‌چ بوغدانووالار موسقوادان آلب کیلدیکله‌ری «داهیانه» تعلیماتنی ایشکه آشیرابیلو اوچون فرقه کوچنه تایاندیلار. فرقه مرکزنده‌ن «ره‌فورم لازمدر!» دیگه‌ن قرار یعنی امر چیقارتدیلار.

بو صورتله اورتاغا چیققان ره‌فورمچی قورولتای توپلانار آلدنداغی تورکمه‌ن تیلی که‌مچیلکله‌رینی بوغدانووا قویوداغیچا خلاصه ایته‌در:

آ) معاصرتیلنڭ غرامه‌ر جهتنده‌ن قورولوشی صنعی صورتده(؟) ایسکی فه‌ئودااللق دوری تیلی چه‌رچیوه‌سی ایچنده ساقلانماقدا ایدی. زحمتکش خلق کتله‌سینڭ جانلی، سویله‌شمه تیلی بو غرامه‌ر قورولوشندا تأثیرسز قالماقدا ایدی.

عجبا روس تیلینڭ غرامه‌ر قورولوشندا تورکستان دالالارنداغی روس مهاجر موژیکی تیلیمی، یوقسا پوشکین، له‌رمونتوف، تورگه‌نیه‌ف وه باشقا فه‌ئودااللق، چارلق دوری شاعر وه ادیبله‌ری تیلی حاکممیدر؟— نیچین ایمدی یه‌ڭی تورکمه‌ن ادبی تیلی قورولوشندا مخدوم قولی‌نڭ گوزه‌ل تیلی اساس بولابیلمه‌سین؟! بونڭ سببی برآز توبه‌نده بوتون آیدینلغی بیله‌ن کورونه‌جه‌کدر.

ب) تیلنڭ نحوی (بالخاصه مرکب جمله‌له‌رنڭ قاعده‌له‌ری) ایشله‌نمه‌گه‌نلگی آینقسا مارقس-له‌نین نظریه‌له‌ری یوتوقلارینی به‌نیمسه‌مه‌ك یولندا که‌تته توسوقلق تشکیل ایتمه‌که‌دەر.

(*) کره ایچنده‌گی قید ساویت غازیتاسی محررینه عائددر. ا. ت.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ت) راسیونەل اصولده آنیقلاب ایشلەنگەن املا قاعدەلەری بولماغانلیغی کولتور انقلابینگ آلغا باسووینا مانعلق ایتمەکدەدر.

ث) نظری فکرلەرنی افاده ایتمەك اوچون کیرەکلی بعضی بر آتاما، تعبیرلەر بوتونلەی تاپیلمایدر.

ج) تورکمەن تیلنده «پان اسلامچیلق» تأثیر وە تمایللەری کوبدەن قولاتیلغان بولسادا، او دورده کیریب قالغان «شورا»، «جمهوریت»، «اجرائیه»، «انقلاب» وە شونگ کبی برقانچا تعبیرلەر ایمدیگەچە قوللانیلادر.

ح) ساویت-بین‌الملل سوزلەرنی بەنیمسەش سوك درجەده ترتیبسز بارغان. بو ساویت-بین‌الملل سوزلەرنی ادبی تیلگە کیریتو اوچون عمومی مجبوری بر اصول تطبیق ایتمەسدەن هەرکیمنگ اختیاریغا قالدیریلغان.

بوغدانووا بوکونکی یەگی تورکمەن ادبی تیلنده بر سورو ساویت تیل سیاستی اوچون یات عنصرلار اوچراتیلغانلیغینی، بونگدا تیل وە ادبیات مسئلەسینگ تەسکەریچی ملتچیلەر خوجالغندا قالب کیتکەندەن کیلب چیققانینی سویلەیدر. اوگاکوره، بو یات عنصرلار آرقالی تورکمەن ادبی تیلی زحمتکش خلق کتلەسی سویلەشمه تیلندەن آیری مستقل بر تیل شکلینی آلا باشلاغان.

بزچه تورکمەن خلقی ئەنه شو بوغدانووانگ بەیەنمەدیگی مخدوم قولیغا تاپانغان ادبی تیلنی بوغدانووالارنگ تلقین ایتدیکی کمسەگە آکلاشیلماغان «ژارغوندان» کوب یاخشی آکلاب وە سەویب اوقومشدر.

بوغدانووا ساویت تیل سیاستینگ کیگ زحمتکش خلق کتلەسی دیگەنده نیمەنی آکلادیغینی دا جوده یاخشی آکلاتب بیرمەکدەدر.

اونلار موسقوادان آلب کیلدیکلەری تعلیماتنی دلیللەندیرمەك اوچون قورولتایدان اول برقانچا وقت «تیکشرمەلەر» یوروتکەن کبی ده بولغانلار. برقانچا فابریق، زاوود، معدن اوچاقلاری، قولخوز وە ساوخوز کبی عمومی مؤسسەلەرده تدقیقات دا یوروتکەنلەر. قورولتایدا

اوتکەزیلگەن «رەفورم»غا مەنه شو تیکشرولەرنگ نتیجەسی تمل ایتب کورسەتیلەدر.

بو مؤسسەلەرنگ قاراقتەرینی بز جوده یاخشی بیلەمز. فابریق، زاوود، عمومی مؤسساتدا باشدان باشا روسلق قوقادر. او یېرلەرگە کیریب قالغان تورکستانلی سوادسز ایشچی ده او یېرده ایشلەب ئەکمەگینی قازانا بیلمەك، قوولوب کیتمەسلك اوچون او یېرده حاکم قوتلە آکلاشما یولینی قیدیرادر. بو صورتله او بولوندیغی مؤسسە أیچنده بر تورلو «ژارغون(*)» سویلەیدر، کە اونگ سویلەدیگینی بلك ده اطرافندەغی بیش-اوچ نفرأوزی کبی زواللیلار آکلار. بوغدانووالارنگ «زحمتکش کتلەنگ جانلی سویلەشمه تیلی» دیب بوینا او طرفغا قاچدیقلارینگ سببی ده شونداقدر.

تورکستان خلقینگ کوبچیلگی قیشلاق خلقیدر. اگرده حقیقی مفهومده زحمتکش خلق کتلەسی کوبچیلگی تیلی لازم ایسه قیشلاق تیلی اساس ایتب آلینمالی ایدی. غریبی ده شونداکە ساویت حکومتی بوندای تکلیف بیلەن اورتاغا چیققان کشیلەرنی ده أوز دوشمانلاری قاتارینا کیریتب جزالاندیرماقدادر.

أوزبیکستاندا ملتچیلیکلە عیبلەنگەن تیلچیلەردەن پروفەسور غازیعالم قیشلاق خلقی تیلینی نیگز ایتب آلیش طرفدارلغی ایتکەنلك بیلەن عیبلەنمەکدەدر. تورکمەنستاندا ملتچیلك بیلەن عیبلەنگەن تیلچیلەردەن بریدە غایتده توغرو بر فکرنی آلغا سورمەکدەدر. عیبلیلەردەن دریا اوغلی — بر خلق زحمتکشلەرکتلەسینگ جانلی سویلەشمه تیلی ادبی تیلگە نیگیز بولابیلو اوچون مملکتدەکی بوتون آپپاراتنگ اونگ تیلنده یوروتولوی ضرورتینی آلغا سورەدر. دیمەك بز دریا اوغلی نظریەسینی بوغدانووالار طرفدان تیکشیریلگەن فابریق وە باشقا مؤسساتغا تطبیق ایتەتورغان بولساق، بو فابریق وە مؤسساتدا سویلەنگەن تیلنگ تورکمەن ادبی

(*) «ژارغون» تورلو یات تیل سوزلەرندەن قورولغان، بوزوق — «قوراما» تیل دیمەکدر.

تیلینە نیگیز بولابیلمەسی اوچون هەر نەرسەدەن اول او مؤسسەلەرنگ تورکمەن تیلی حاکم بولغان برشکلدە یوروتولمەسی‌یعنی اوندا ثورکمەن تیلی ، تورکمەن روحی حاکم بولوناماسی لازمدر. ساویت صنایع مؤسسەلەرندە ایسە بونگ ایزی دە یوق. قرق فرسخدان روسلق قوقادر... بوغدانووانگ نە ایستەدیگینی داها آچیق آکلاماق اوچون برآز دا کیلگەیوویمز کیرەك. یوقاریدا دا تماس ایتدیگمز «قیزیل‌أوزبیکستان» مقالەسی بو نقطەنی برآزدا آچیب بیرمەکدەدر.

ساویت محررینەکورە ملتچی ، ساویت تیل سیاستی دوشمانلارینگ فعالیتندەن بحث ایتب کیلیب ، بو دوشمانلار ۱۹۲۹نچی یلی تیل وە املا قونفرانسینا «قاندای بوزوق» قرار قبول ایتدیرگەن بولسالار ، ۱۹۳٤ نچی یلی تیل قورولتایندان اوتکەزیلگەن قرار دا اونگ عینیدر. مثلا ۱۹۳٤نچی یلی قرارندا «أوزبیك تیلینگ املا قاعدەلەری مورفولوژی وە فونەتیك پرینسیپلەردەن فائدەلەنب توزولادر» دیلسە ، ۱۹۲۹نچی یلی قرارندا «املامز قاعدەلەری صرفی هەم صوتی اساسلاردان فائدالانب توزولادی» دیلەدر.

بوایکی قرارنگ دا عینی معنا افادە ایتدیگینی چیقارغان ساویت محرری «املا پرینسیپینی شو شکلدە چیگەرەلەب قویوش أوزبیك تیلینگ ساویت-بین‌الملل آتامالار حسابینا باییشینا توسقونلق ایتو دیمەك بولادر» دیگەن حکمنی بیرەدر. او بو قاداری بیلەن‌گنە قالمای «أوزبیك تیلندەکی چیت سوزلەر اوچون باشقا فورم ، باشقاچا قاعدە توزومش تار أوزبیك ملتچیلگی فکرینی‌دوام ایتدیریشدر» دیدر. بونیگلە بو یات ، بالخاصەساویت روس وە روسچا آرقالی کیلگەن سوزلەرنگ روسچا شکل وە روحینی ساقلاب قالابیلمەك اوچون ساویت حکومتی طرفدان مجبوراً کیچیریلگەن قرارلاردا ملتچیلك گناهی بولوب قالدی. تورکستان ملتچیلگی تا ایسکیدەن بیری تورك تیلینگ أوزلگی ، ایستەر اوز سوزلەری ایستەر دە استفادە اوچون یات تیللەردەن آلدیغی سوزلەرنی اوز قاراقتەرندەن توقغان قانونلارینا هیچ بر قید وەشرطسز تابع توتماق فکرینی تعقیب

ایتب کیلەدر. یوقاریدا سویلەنگەن قاعدە ایسە ساویت روس ایمپەریالیزمی طرفدان تورکستان تورك تیلی وە کولتوری بوینینا کیچیریلمەکچی‌بولغان اسارت—قاپیتولاسیون بویوتوروغی ایدی. ذاتاً اونی قیزیل تنقیدچیلار أوزلەری دە بر باشقا داها چیپلاق برشکلدە ایلەری سورمەکدەدرلەر.

تورکستان ملی تیلچیلگی دە سیاسی حرکتمز کبی تام استقلالچیلیق یولندادر. او اولا تورکچەنگ أوز بایلیغینا تایانماقچی ، هەر قاندای بر شکلدە چیتدەن آلنغان وە آلیناجاق تعبیر وە آتامالارنی‌دا بلا قیدو شرط تورکچەنگ قانونلارینا تابع توتماق یولینی تعقیب ایتەدر. مملکتمزدە هیچ بر عنصرغا مخصوص امتیاز بولماغانی کبی تیلیمزدە دە هیچ بر سوز طبقەسینا امتیازلی موقع یوقدر. ملتچی تیلچیلگینی ساویت سیاستی بیلەن چارپیشترماقدا بولغان أیگ مهم عمدە بودر.

ملتچیلك بیلەن عیبلەنگەن تیلچیلەردەن غازی عالم أوزبیك ساویت ادبی تیلینی تورکچە ، موغولچا ، اسلاوچا ، عربچا ، فارسیچادان توپلانغان «قوراما بر اتفاق» دیب آتامشدر...

مسئلەنی برآزدا آیدینلاتماق اوچون ساویت محررلەرینی سویلەتودە برآزدا دوام ایتەیلیك.

«أوزبیك تیلندەکی ساویت - اینتەرناسیونال سوزلەری باشقا سوسیالیزم بیلەن برقاتاردا تیلیمزنگ بایلغیدر. اونی چیت سوز دیب باشقا املا فورملاری تعیین ایتیش توغرو ایمەسدر.» دیگەن ساویت محرری سوزینە دوام ایتب «ایلگەریدەن أوزبیك تیلیگە کیریب أوزلەشکەن عرب ، هەم فارس سوزلەرینی ، «أوزلەشکەن» هەم أوزلەشمەکدە بولغان ساویت-اینتەرناسیونال سوزلەرنی تأریخی پرینسیپ اساسیدە عمومیلەشتریب ، اولارنگ املاسینی قطعیلەشتریش ضرور. او وقتدە اوزبیك تیلینگ برلەشکەن املاسندا اوچ پرینسیپ: ۱) مورفولوژیك ، ۲) فونەتیك ، ۳)تأریخی پرینسیپ بولادر.

ساویت محرری بالخاصە یەگی علاوە ایتیلگەن تأریخی پرینسیپنی ایضاح ایتمەك مجبوریتی حس ایتەدر. او ساویتلەردە تأریخی پرینسیپنگ

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بورژوآ ملتچیله‌رده گینده‌ن بوتونله‌ی باشقا بولغانینی قید ایتگه‌نده‌ن سوڭ «تأریخی پرینسیپ ساویت-اینته‌رناسیونال سوزله‌رنڭ املاسینی قطعیله‌شتریب، بولارنڭ توغرو یازیلیشی اصولینی کورسه‌تب بیره‌در. ساویت-اینته‌رناسیونال سوزله‌رنڭ املاسینی محتنکشله‌ر «ره‌وولوسیونی»، سوسیالیزم قورولوشی هه‌م مضموناً سوسیالیستیك، شکلاً ملی مدنیتنڭ گولله‌شیگه رهبرلك قیلغان، یول کورسه‌تکه‌ن روس خلقینڭ تیلی املاسی اساسنده قبول ایته‌مز» دیدر.

قایتادان ۱۹۳٤نچی یلی تیل-املا قورولتایی قرارلاری تنقیدینا کیریشکه‌ن ساویت محرری برقانچا بالخاصه تورکلکنی روسلقدان آیری توتاتورغان قرار ماده‌له‌رینی تنقید ایتب چیقادر. آینیقسا اصلنده «h»(ه، ح) أیله سویله‌نب یازیلغانی حالدا «h» حرفینڭ افاده ایتدیکی تاوشی بولماغان روس تیلینه «g» (گ غ) شکلنده کیچکه‌ن سوزله‌رنڭ افاده‌سنده تورکچه‌نڭ بوتون شیوه‌له‌رنده موجود «ه» تاوشینڭ مقابلی «h» بیله‌ن یازیب توغرو سویله‌و حقنداغی قراردان غضبله‌نب کیتکه‌ن، «هه‌گه‌مونی»، «هیگییه‌نی»، «هارمون»، «هه‌کتار» کبی سوزله‌رنی روسچاداغی کبی «g»(گ) بیله‌ن یازیب سویله‌شنی طلب ایته‌در.

۱۹۳٤نچی یلی تیل قونغره‌سی روسچانڭ (ceskij) «چه‌سکی» قوشومچاسینڭ هه‌ر زمان أوزبیکچه‌گه آلینا آلمایاجاغینی، اونڭچون ده «ik»(... یك)دیه بر علاوه یاراتونی آلغا سورگه‌ن ایدی. ساویت محررله‌ری بونی دا رد ایتب، روسچانڭ «چه‌سکی» قوشومچاسینی دا عینیله آلونی طلب ایته‌درله‌ر(*).

۱۹۲۹نچی قونفه‌رانسدان بیری مناقشه داها توغروسی هجوم میدانی بولوب کیلگه‌ن («سنهارمونی») «آهنگ» مسئله‌سی ۱۹۳٤نچی یلی قورولتایندا زورله توشورولوب قالدیریلغان، یعنی او تأریخده‌ن آلب «أوزبیك تیلی آهنگسز» دیب اعلان ایتلگه‌ن بولسادا، بعضی برتیلچی-

(*) مثلا تورکستاندا یه‌کیچه قوللانا باشلانغان «سوسیالیستیك» اورنیغا روسچا «سوسیالیستیچه‌سکی» دییلمه‌سی آلغا سوروله‌در.

له‌رنڭ ایشله‌رنده بو آهنگ قانونی ایزله‌رینی اوچراتقان ساویت محررله‌ری بونڭچون ده قوتورماقدالار.

مه‌نه بوغدانوواڭ یوقاریدا اشاره ایتدیکی هدفی چیپلاق شکلنده بونڈای کورونه‌در. ایمدی بر آزدا بوغدانوواڭ اوزینه قایتایلق.

۱۹۳۶نچی یلی مای آیندا توپلانغان «برنچی تورکمه‌نستان تیلچیله‌ر (داها توغروسی موسقوادان تعلیمات آلیب کیلگه‌ن تیل سیاستچیله‌ری) قورولتایی پویوكنڭ قومانداسی آستنداغی فرقه‌نڭ امری أوزه‌رینه موسقوادان حاضرلانب یوباریلغان ره‌فورم پروژه‌سینی قبول ایتدی. بوغدانوواڭ تا او زمانکی افاده‌سینه کوره، بو قورولتای تورکمه‌ن تیلی املا وه آتامالار مسئله‌سی بیله‌ن مشغول بولغان وه اونی یوقاریدا «قیزیل أوزبیکستان»دان نقل ایتدیگمزنڭ عینی دیمه‌ك بولغان برشکلده أوتکه‌زگه‌ن ایدی. تورکمه‌نستان تورکستاندا بو پروژه‌نڭ أیگ سوڭ تطبیق ایتیلدیکی بر ییر ایدی. بو صورتله بوتون تورکستانی اوراب آلغان روسلاشترما سیاستی طبیعتیله هه‌ر طرفدا مقاومت جبهه‌له‌ری یاراتدی. بو سفر بوتون قرارلارا رغماً ایشده تطبیق ایتمه‌سلك، تیریسینی ایشکه آشیریش یولی توتولدی. تورکمه‌نستانڭ أوزنده میگ بلابیله‌ن بر ییل کیچکتریلب چیقاریلغان املا قاعده‌له‌ری حقنداغی قراردان قطع نظر ایته‌جه‌ك بولغاندا، قورولتای قرارلاری ایمدیگه‌چه باسیلیب چیقمامشدر. أوزبیکستاندا ۱۹۳٤نچی یلی قورولتایی آهنگ قانونی یوق دیب قرار چیقارغانی حالدا ۱۹۳۷ نچی یلی تیل حقندا چیققان اثرله‌ر ده بیله بو قانون تطبیقاتی بیله‌ن اوغراشقانلق کورونه‌در.

ادبیات مسئله‌سینه کیلگه‌نده وضعیت ینه ده فجیع کورونه‌در. برکره ساویت سیسته‌مینڭ ۲۰نچی یلندا دا تورکمه‌نستاندا «ساویت ادبیاتی» دیب کورسه‌ته‌رلك برنه‌رسه بولماغانلیغینی اعتراف ایتکه‌ن بوغدانووا ایمدیگه‌چه قلاسیك ادبیات بایلغندان فائدالانیلماغانلقنڭ عیبینی ده ملتچیله‌رگه یوکله‌تمه‌کچی بولادر. ادبیاتنڭ قورولوشی بالخاصه «فولکلور» (خلق آراسندا تارقالمیش آشولا، ایرته‌ك، یومباق[بیلمه‌جه]،

ماسال)لەرنگ توپلانیشی مسئلەسندە کەتتە بوزوقلقلار کورسەتەدرلەر. ایمدیگەچە یا انقلابدان اولگی دور وە یادە ساویت علیهداری قولکلولەرگنە توپلانمش ایمش.

ساویتلەر اتفاقینگ «ملی جمهوریتلەرندە» تیل مسئلەسینگ «شکلچە ملی ، مفهومچە سوسیالیست» کولتوری قورولوشندا مهم قورااللارنگ بری ایکەنینی سویلەگەن بوغدانووا ساویت دوشمانی ملتچیلەرنگ دە بومسئلەنگ اهمیتینی تقدیر ایتب ، اونی کوبدەن أوزکورەشلەرینگ مهم عنصری قاتارینا کیریتب آلدیقلارینی ، تیل وە ادبیات مسئلەسینگ بو ساویت دوشمانی ملتچیلەر کورەشی صفحاتینی ایگ آچیق کورسەتوچی بر میدان بولغانینی سویلەیدر. او سوزینە دوام ایتب سوڭ زمانلارغا قادار «زمان وە وضعیتنگ ایجابنەکورە «پان اسلامیست» ، «پان تورکیست» ، «یرلی ملتچی» کبی شکللەرگە کیریب اورتاغا چیققان دوشمانلار قولندا قالغانلیغینی »سویلەیدر.

بوغدانووانگ بو سوڭ تثبیتی جدی توزاتوغا محتاج بولووینا رغماً مهمدر. ساویت ، عمومیتلە روس ایمپەریالیزمینگ دوشمانی بولوب اورتاغا چیقب ، هەرآدیمدا اونی قارشیلاماقدا بولغانقورقونچ کوچ یعنی تورکستان تورڭ ملتچیلگی ، تورکستان استقلالچیلغی دائما عینی قالمشدر. او قطعیاً نە رنگینی وە نەدە شکلینی ، قیافەسینی أوزگەرتمشدر. اونگ حقیقی رنگینی کوروب ، اسمینی توغرو سویلەشدەن ، «کون قارشیسنداغی کورشەپەلەڭ» کبی قورقان روس ایمپەریالیزمی اوز احتیاج وە تویغوسینا کورە اوگا تورلو اسملەر تاقمشدر. بوغدانووانگ بو تثبیتی بالخاصە تورکستان ملی حرکتینی آختارغاندا روسلارنگ قصداً قوللاندیقلاری بو تعبیرلەر قارشیسندا باشی آینیب ، فکری چووالاشیب قالاتورغان یات تیکشیروچیلەرنگ ذهندەکی چیگیلنی یشو اوچون مهمدر.

تورکستاندا بولایاتقان حادثاتنی منتظم تعقیب ایتەیلگەن کشیلەر طبیعی بو جهتنی اونسز دە بیلەدرلەر. بو حادثاتنگ هەر آدیمدا برقات·

داها اثبات ایتب کیلە یاتدیغی تورکستان ملی استقلال حرکتی قاراقتەرینی بو وادیدا دا اثبات ایتەتورغان بر حقیقتنی بوغدانووا سویلەب بیرمەکدەدر. او أوزینگ تورکمەنستاندا قارشیلاشدیغی ملتچی دوشمانلاری اوروشلارینگ أوزبیکستاندا آتاجان هاشم ، قیرغزستاندا تینستای اوغلی ، قازاغستاندا بایتورسون اوغلی لاری وە طرفدارلاری حرکتلەرینگ عینی بولغانینی سویلەیدر.

دیمەڭ ساویت روسیا ایمپەریالیزمینە قارشی چیقب ، اونی بوغازندان توتماقدا بولغان قوت هەر قاندای بر «پان»آقیمی ایمەس ، تورکستان تورڭ ملتچیلگی وە تورکستان استقلالچیلغی بولوب ، بوغدانووانگ کورسەتدیکلەری دە اونگ تیل وەکولتور ساحەسنداغی چیقیشلاریدر...

ایسەن تورسون.

*

شرقی تورکستان ملی فاجعەسی اطرافندا

(اوتکەن ساندان دوام)

خواجە نیاز حاجی اوروەچیدە لیو جوشیغا اوروںباسار بولدی. لیو بورونغو ختایلاردان اونی دوبەن هیکل قیلیب «جوشی» عنوانینی بیریب قویوب قویدی. (ساویتلەر اتفاقی رئیس جمهوری موژیك کالینین گە اوخشاش. «جوشی»لیك ملکی والی عمومیلیك منصبیدر؛ مثلا جنگ جوشی ، جنگ شورین نگ منصبی ایدی. بوگا حکومت باشلیغی دیمەڭ هەم بولور. بو اوروەچیدەگی عمومی ولایت هیئت أدارەسیگە یعنی سیگ جیگفوغا ریاست ایتەدر).

«سیجان»لق رتبەسیلە محمود محیطی‌نی ٦ نچی آتلق یرلی تورڭ عسکرلەری ایلە کاشغاردا یرلەشتردی. آلتنچیغا (یعنی سیجانگ لیققا) قاراشلی تورت تن عسکر بار ایدی. بولارغا یەگیدەن بر نەرسە بیریلمەدی. اولار أوزلەرینگ اوروشلاردا قولغا توشورگەن وە او زمان آلغان قورااللاری بیلەن توردیلار. بعضی ولایتلەرگە یرلی تورکلەردەن والی ،

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

حاكم (دوتاى، سنجان) تعيين ايتلدى. مكتبلەر آچيلسين ديلدى. غازيتالار تأسيس ايتلدى... هەممەسى گوزەل، ياخشى ايدى... ١٢.٤.٣٣ دە قورولغان اورومچى حكومتينڭ اون تورت «ملت»دەن عبارت ديب آتاغان بو شرقى توركستان أولكەسيدە يوروتگەن وە كاشغارغا عطف ايتكەن سياستى حكومت وە سكونت نقطەسيدان انقلابدان هاريب چيققانلارغا، دونگەنلەردەن بيزار بولوب بىحال قالغان خلققا ايلك نظردا برآز جاذب هەم كوروندى... اما مسئله ايشنڭ ايچ يوزيدە ايدى. بو، كيليشى گوزەل قورولوب قالغان حكومت «داهى» شڭ دوبەننڭ ابداع كار اثرى ايمەس ايدى. ايينڭ اوچى باشقا طرفدا وە پەردە آرقاسيدا باشقالار بار ايدى. «قاراكوز» اوينادى، بزكولوب آلقيشلاديق... اما عاقبت بزگە كوب بهاغا مال بولدى...

محمود محيطى درايتليك آدام ايدى. اونڭ يورەگى صاف، وطن محبتى، دين وە ملت سيوگيسى زيادە بولغانيدان، قوليداغى عسكرينى ساقلاب، تعليم خصوصنداغى ايركينلكدەن فائدەلەنيب، مواسا يولينى توتوب توردى. چونكە او سياستنڭ منحوس طرفينى، ضررليك نقطەسينى بيليب قالدى. بيچارە فوجوشى (اورونباسار) او يرلەردە ايمەس ايدى. سيجاننڭ سرغا واقف بولغانينى، بنأعليه عامەنڭ سيوگى وە سايغيسينى أوزيگە جلب وە جذب ايتكەن بو آدامنڭ كونڭ بريدە أوزلەرى اوچون ضررلى بولوشينى توشونوب اورومچى حكومتلەرى (جونكە يالغز اورومچى ايمەس دە اونگچون، «مظلوم» ملتلەرنڭ حاميسى روسيا ساويت حكومتى ايلە اورومچى بو أولكەنى بيرلكدە أدارە ايتەدرلەر) سيجانڭنى نظردان قاچيرماسدان، جذرى سياست تعقيب ايتشكە باشلاديلار. سيجانڭ بونڭ دا فرقينا باردى، آڭلادى. او خلقيغا وە يورتيغا زيادە حرمت ايتكەنيدەن وە آچينغانيدان تينچلق بيلەن، أڭ سيوديگى بالاچاقالارينى هەم تاشلاب، حدود حارجيغا چيقدى. أوز راحتى اوچون ايمەس، انقلابدا مقصديغا يتيشە آلماغانى، كوڭلدەگيدەك ايش وە خدمت قيلالماغانى اوچون ايلەريدە يورت وە ملتمگە فائدە يتكيزەر-

ميكەنمەن ديگەن اميدى بيلەن خارجغا چيقدى. عسكرلەريگە توصيەسى: «سز ينە اولگيسيدەك أوز يرلەرگزدە توريڭ، الله قسمت قيلسا ياقيندا كوروشورميز؛ دين، ملت وە وطن سيوگيسينى يورەگگزدەن چيقارماڭ!» دان عبارت ايدى.

ما خوسەن فرصتدان فائدەلەندى. سيجان (گەنەرال) محمود محيطىنى اوروموچىغا توتوب بيريب، حرص وە طمعينى تطمين ايتالمادى. قانغا سوساغان دماغى، پولغا وە آلتونغا تويماغان كوزى اونى ايكنچى بر مسئلەگە سوق ايتدى. او محمود محيطىنڭ عسكرلەرينى اغفال ايتدى. «مەندە يگرمە ميڭ عسكر بار. اوروموچى بولشەويك حكومتينى يوق قيلاميز» ديدى. يالغز برايكى تن عسكرينڭ قيافتينى أوزگەرتيب، اولارنى تورك عسكرى قاتاريغا قوشدى. كاشغارغا هجوم قيليب، آلتى كونلك محاربە وە جداً جان سپرانە اوروشدانكيين توركلەر ايسكى شهرنى آلديلار. ماخوسەن كاشغارغا كيلدى. تا شو وقتغاچا «بزنڭ سزلەر ايلە برگە بولغانيمزنى اوروسلار بيلمەسين، اوروموچى تويماسين!» ديدى. توركلەرنى اوچتورفان، آقسونڭ فتحيغا بويوروب، أوزى كاشغاردا قالدى. يەڭى شهر (كاشغار يەڭىشهرى) دەگى محاصرەدە بولغان عسكرلەرنى ساقلاب توردى. تورك عسكرى او طرفدا اوروشدا ايكەن دونگەنلەر بو طرفدا ينە اولگى ايشلەرينى قيلا باشلاديلار: تالانچياق، قتل عام... أولگەن تورك، اوروشقان تورك بولدى. راحت قيلغان دونگەن، آلتون توپلاغان وە قاچيش اوچون يول حاضرلاغان دونگەن ايدى... «تازيغا توت، قويانغا قاچ» ديگەن سياست عبوس چهرەسينى كورسەتدى. روسلار (اوروموچى آرتيق اورتادان چيقدى، جونكە روس حدودلارندان عسكر كيردى. اونگچون روسلار ديديم. واقعا صورتلەرى وە ناملارى اوروموچى بولسا هەم...) محمود سيجانڭ

عسکرینی اورتادان قالدیرماق اوچون دونگەنگە توت دیگەن ایکەن...
اما کیین أوزلەرینگ دە ادبینی یاخشیغنا بیریب قویدی.

***

بوکون آرتق نە خوتاندا وە نە دیگر یردە متشکل بر قوت قالدی. دونگەن (۳٦نچی سیجانگلق) توگەدی. هەر طرف کاملاً اورومچی حکومتی نامی آستیدا بر أدارەگە تابعدر. الحال ایکی کینگی خبردە خوتانگ قارانغی تاغ دیگەن یرلەریدە تورك عسکرلەرینگ قالیقلاریدان دونگەنلەرنگ دە قاچیب قالغانلاریدان عبارت بر مقدار قورالّلی کوچنگ جان ساقلاب تورغانلغی آکلاشیلماقدا بولسا هەم، مع الاسف هەم مشکلدر هەم تهلکەلیكدر. دیمەك دونگەنلەرنگ ایکی کینگی ضربەسی، نحوستی وە ضرری انقلاب فاجعەسینگ بر هائلەوی شکلدە توگەشیگە سبب دیسەك بولادر. شرقی تورکستان تأریخینگ هەر بر انقلابندا بو نحس سیمانی کوروش وە هەر بریدە یولدا تیکەن بولغانینی اوقوش ممکندر. سیجانگ محمود محیطی اوروشدان فائدە چیقیشینی بیلسەیدی، أوزی أوز عسکری بیلەن برگە توروب اوروشور ایدی. اوکشی بیلیر ایدی، کە اوروشسا اورومچی‌نگ قورقاق تورت-بیش میگ ختای عسکری بیلەن ایمەس، توغرودان توغرو موسقوا ایلە اوروشور ایدی. مەنە شونگ اوچون بیهودە خلقنی ویران قیلماقدان تارتیندی. أوز یورتی بولمانغان منفعتپرست دونگەن «أولسە تورك أولور» دیب یانچوغینی تولدوروب، قان، أولوم، ویرانچیلق ایچیدە أولکەنی تاشلاب، حتی أوز یاقینلارینی‌دا تاشلاب قاچدی. تورکستانغا یالانغاچ چیققان دونگەنلەرنگ آلیب کیلگەن آلتونلاری وە قیمتلی اشیالاری هندستاندا، قسماً هەر کیمنگ قولیدا وە أوزلەرینگ یانیدا خلاصە پراکندە بولوب کیتدی. یورتدا شو کینگی انقلاب نتیجەسیدە نە نیچە آداملار اورومچی حکومتی طرفیدان شبهە آستیدا قالدی وە ظلم، تەررور سیاستینگ نە دە اولغاییشیغا سبب تشکیل ایتدی.

تاجی احمد.

شرقی تورکستان ملی فاجعەسی اطرافندا

(دونگەن وە روس بولشەویکلەری وحشیلگندەن بر نمونە)

باشقارمادان: شرقی تورکستان ملی انقلابی حقندا أدارەمیزگە آرقا-آرقاغا یازولار کیلمەکدەدر. بر قسمینی باسا باشلادیغمز بو یاوزلارنگ، عمومیتلە آلغاندا مضمونی بربریگە اوخشاغانیدان، بز مجبوراً بورونراق آلنغانلارینی باساجاقمز. بز «دردمەن» افندینگ یازویندان «شرقی تورکستانلی توغانلاریمزنگ دونگەن وە روس بولشەویکلەری طرفندان کورگەن جبر و جفالارندان قیسقاچاغنا بر نمونە» دیگەن قسمینی باسونی موافق کوردوك.

شرقی تورکستان حقندا باشقارمامیزغا یازوچیلاردان مقالەدە بحث ایتلگەن حادثەلەرنگ (ایسکی وە یەکی) تأریخینی کورسەتولەرینی أوتونەمیز.

اوزون یللاردان بیری شرقی تورکستانگ مستبد ختای‌خانلاری وە مأمورلاری طرفندان أدارە قیلینب، ایزیلیب کیلگەنلگی معلوم وە مذکوردر. سوگغو دورلەردە وطنداشلاریمزنگ اویغانیشی یورتمزنگ قورتولوشی وە خلقمزنگ استراحت وە ترقی یولندا آزاد انسانلار قاتاریدا یاشاماغی اوچون حرکت توغدوروب انقلاب باشلاندی. ختای‌نگ ایچکەری ولایتلەرندە حقسز قان توکوب یورگەن بر مونچا دونگەنلەر بزنگ یورتمزغا قاچیب کیلیب، بولار انقلابنگ توغدورغان وضعیتندەن فائدەلەنیب، زورلق بیلەن بزنگ ایچکی ایشلەریمزگە قاتناشدیلار. یورتمزدا هیچ بر حقی وە تعلقی بولماغان بو یاتلارنگ بزنك ایشلەریمزگە آرالاشیب، أوزکسبی بولغان قان توکوش وە تالاش اوررونوشلاری ملی انقلابیمزنگ أوز استقامتندە موفقیتلی کیتیشیگە توسقون بولدی. بولارنگ فتنەلەری آرقاسندا یورتمز شرقی تورکستان هەم جاندان نفرت ایتدیگمز روس بولشەویکلەرینگ استیلاسیغا قوربان بولوب، أك یامان فلاکتگە اوچراب قالدیق. دونگەنلەر وە اولارنگ، ما جونگ یەنگ، ما خوسەن دیگەن باشلوقلاری یورتمزنی قانغا بویاب، اونی باشسز، رهبرسز، پراکندە بر حالغا کیتردیلەر. حاضرغی بویوك آتامیز جنرال محمود محیطی دا نهایت یورتنی تاشلاب چیقیش مجبوریتندە قالدی. بوتون فلاکتلەرگە سببچی، حقیقتدا قانخور روس

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بولشەویکلەرینگ احمقۆ دلالی بولغان دونگەنلەرنگ چیکسز جفا وە ظلملاریندان تولوق صورتدە بحث ایتو بر مجموعە بیتلەریدە ممکن بولما‌غانیدان، بو یازودا او اونوتولماس جفالاردان یالغز بر قسمی خلاصەسی غنا کتیریله آلیر:

١—پچەندە جنك شورین وە شگ سیسی طرفدان بولغان قتل عامدا اوچ میگدەن آرتیق گناهسز أولوب، خلق تالانغا اوچرادی. محمدنیاز داملام، کبیرآخونوم، محمود قاری لاردەك فاضل آداملار دا شو أولدورولگەنلەر قاتارندادرلار.

٢—لوکچون شهریدە پیشوامز حمدالله اعلم آخونوم، رقیب قاضی آخونوم کبی علما وە یورت کەتتەلەری قوشولوب ٢٥٠٠دەن آرتیق شهید توشدی. شهر خراب ایتلدی.

٣—تورفاندا نعمت‌الله حاجم، عبدالخالق افندی، تیمور حاجم، عابد آخوند، عبدالرحمن قاری، ابراهیم، صفرقاری وە عبدالرحمن‌بای لاردەك قیمتلی شخصلارنی رستە بازاری ایچندە توغراب أولدورگەنلەر شو دونگەنلەر در.

٤—توقسوندا علما وە کەتتە آداملاریمزدان معصوم اعلم آخونوم، تیمور قاضی آخونوم، عبدالغفور مخدوم داملام، کبیر حاجم وە ابراهیم داملام لار قوشولوب ١٦٠٠ قادار دیندارآدامنی کوچەلەردە أولدوردیلەر.

٥—بزنگ یرلیك تورکلەردەن اورومچی طرفدا سوغوش قیلو اوچون توپلانغان ٥٠٠٠دەن آرتیق عسکرنگ خاتون وە بالالارینی اقیریب تاشلاب، اولارغا قاراشلی اویلارغا اوت قویوب یوباردیلار.

٦—اورومچی تاماندا‌غی سوغوشلارنگ پهلوانی غازی عمرداملام نی وە اونگ فاضل یولداشلارینی «دونگەنگە نیچین اطاعت ایتمەدیگ» دیگەن بهانە بیلەن أولدوروب، اولارنگ قورال وە عسکرلەرینی أوزلەریگە قوشوب آلدیلار.

٧—چوگوچەکدە عبدالعزیز داملام، انصاری بای، روزی بای کبی قیمتلی کشیلەردەن ٥٠٠ قادار آدامنی أولدوردیلەر.

٨—آلتای، شیخو، مناس، قوتبی، سانجی، گوچنك طرفلاریندا دا تورك ـ اسلامارنگ آنچا قیمتلی سیمالارینی اوغرو، قاتل دونگەنلەر أولدوروب، اولاردان قالغانینی جنگ شورین وە شگ شی‌سی‌نگ قویروقلاری قردیلار.

٩—آلتی شهر طرفدا، کوچار، بوگورلاردا بزنگ انقلاب باشلوقلاریمزدان نیاز خلفەمنی یالغان وعدە قیلیب، اونی کوچاردە بر مونچا عزیز یولداشلاریلە قوشوب أولدوردیلەر.

١٠—بویوك بهادریمز جنرال اسماعیل بای‌نی آقسودا حیلە وە یامان نیت بیلەن أولدوردیلەر.

١١—ملی انقلابیمزغا بویوك خدمت ایتکەن، آلتی شهرنی ظالم ختایلار قولندان قوتقازغان بویوك غازی جنرال تیمور بیك‌نی حیلە بیلەن أولدوروب، باشینی کیسکەن دە اشبو خائن دونگەنلەردر.

١٢—بویوك پهلوان غازی شاه منصور ایلە نور احمد جنابلاری باشلق بولغان عزیز مجاهدلەرنی تارتینماسدان کاشغاردا اوقلارغا نشان قیلیب اویناغان دا شو دونگەنلەردر.

١٣—کاشغارداغی عزیز مسلمانلاردان ٣٠٠٠ دەن آرتیق آدامنی أولدوروب، شهرنی تالاغان وە خاتون‌قیزلارنگ ناموسینی بر باد قیلغان دا اشبو دونگەنلەر در.

١٤—خوتانغا قاراشلی زاوا وە قاراقاش‌لارداغی توقونوشلاردا اقورالسز، گناهسز کشیلەردەن ٨٠٠٠ قادار فاضل، دهقان، تجار اهلندەن أولدوروب تالانچیلق قیلغانلار دا ینە دونگەنلەر در.

١٥—خوتانغا قاراشلی توکل، اسلام آباد، قارانغی تاغ دیگەن یرلەردە تریکچیلك قیلوچی خلقنگ، دونگەنلەرنگ حرکاتندەن ناراضیلق بیلدیرگەنلگی ١٠٠٠٠دەن آرتیق کشینگ أولدورلوشیگە، اویلارنگ یاقیلیشیغا وە مال‌—ملکلەرینگ مصادرەسیگە سبب بولمشدر.

١٦—خوتانغا قاراشلی طرفلاردا تیمورچی، تیکوچی، گیلەمچی

کبی هنرچیله‌ر ایشخانه‌گه ییغیلیب ، اوچ ییلدان بیری اجرتسز ایشله‌تیلمه‌کده وه کوب ظلملارغا اوچراماقدالار.

۱۷—خوتان خلقینگ آلتون ـ کوموشله‌ری آلنغان. اولارنگ باشقا تورلو ماللاری دا توگه‌مه‌کده در. چونکه خلق اوچ ییلدان بیری خائن دونگه‌نله‌رنگ عسکرله‌رینی باقیب ، بوتون بار-یوغندان آیریلیب خانه ویران بولغان.

۱۸—قومول وه تیان شان تاغینگ شمال وه جنوب طرفلاریدا شهر وه دالالاردا دونگه‌نله‌ر قولیدا أولگه‌ن ، خانه ویران بولغان آداملارنگ حسابی یوقدر.

۱۹—یورتمزدا بولشه‌ویکله‌ر طرفدان حقوقیمزغا تجاوز قیلینب ، دینسزلك ، اخلاقسزلق مسلکی ترغیب ایتلیب ، دینچی-یورتچی کشیله‌ر قامالماقدا وه رحمسز صورتده أولدورولمه‌کده‌له‌ر.

دونگه‌نله‌ر قومول ، تورفان طرفلاریدا ایکی یوز میلیونلاب کاغد پول چیقاریب تاراتدیلار. بو پوللارنی آلماغان وه بوندان ناراضیلق بیلدیرگه‌نله‌رنی قیناب أولدوردیله‌ر. کاشغارغا کیلیب ۵۰۰ میلیوندان آرتیق کاغد پول چیقاریب ، آلتو ـ کوموشله‌رنی ییغیب آلدیلار. خوتاندا اوچ ییل ایچنده چیقارغان کاغد پوللارینگ حسابی یوق. بو ظالم دونگه‌نله‌ر هه‌ر طرفدا توپالان قیلیب ، خلقنی زورلاب ، اونگ حسابسز آلتون-کوموشله‌رینی آلیب ، أوز یانلاریغا سالدیلار. قومول ، تورفان ، قاراشهر ، کورله ، آقسو ، کاشغار ، یارکند ، خوتان طرفلاردا خلققا آلبان سالیب ، زورلوق بیله‌ن آلتون-کوموشله‌رنی توپلاب آلدیلار. دونگه‌نله‌ر قارشیسندا بیرلیکله‌ر آت مینالمای ، یاخشی کییمله‌رینی کییالمای قالدیلار. بو دونگه‌نله‌ر شرقی تورکستان خلقینگ ثروتینی ، آلتون ـ کوموشله‌رینی آتلارغا ، تیوه‌له‌رگه آرتیب تاشقاریغا آلیب کیتدیله‌ر. بر قسمینی أوز آداملارینی حجگه یولغا سالماق بهانه‌سی ایله هندستانغا چیقاریب ، خارجی بانقالارغا قویدیلار. بزله‌ر بولساق عالمده‌ن خبرسزلگیمزده‌ن وه نادانلغمزدان بو دونگه‌نله‌ر ایله برلکده یورتمزنی قوتقاریب آلامیز دیب ، اولارده‌ك

یامان ایتله‌رنی باقیب ، خلقمز وه یورتمزنگ فلاکتیگه سببچی بولدوق. بو ساوق تجربه‌له‌ر نتیجه‌سیده دوست-دوشمانتی آیریب ، کوب حسرت وه ندامت چیکدیك. وه ینه چیکمه‌کده‌میز. آرتیق باشیمزدان اوتکه‌ن تجربه‌له‌رده‌ن عبرت آلیب ، بوندان سوك یاتلارنگ یاغلاما یالغانلاریغا بیریلمه‌ی ، یورتمزنگ قورتولوشی یولندا أوزکوچمزگه تایانیب ، سارسیلماس ایمان وه نیت بیله‌ن دوام ایته‌یلیك.

شرقی تورکستان مهاجرله‌رنده‌ن: دردمه‌ن.

***

شرقی تورکستان خبرله‌ری:

قورتولوش مجادله‌چیله‌ری

لاهور ، برنچی فیورال ۱۹۳۸

خیلی ایشانچلق بر منبعدان آلدیغمز معلوماتیمزغا قاراغاندا راسکام اطرافدا (شرقی تورکستاننگ جنوب قسمیدا ، یارکند ، پوسکام یاقینلارنداغی تاغ آرالیقلارندا) بیرلیك تورك عسکرله‌رینگ مهم برقسمی توپلانغان. بولار «اورومچی حکومتی»گه قارشی اوروشقان تورك قوتله‌رینگ ایمدیگه‌چه تسلیم بولماغان برقسمیدر.

خواجه نیاز حاجی‌نگ کیچ قالغان چیقیشی وه عاقبتی

۳۸ .۱ .۱۷ ده ۳۷ .۱۱ .۷ ده کاشغاردان حرکت ایتب هندستانغا چیققان بر آرقاداشیمزدان آلغان معلوماتیمز: خواجه نیاز حاجی ساویتله‌رنگ حال حاضرده «دوبه‌ن» شیگ شه‌سه‌ی واسطه‌سیله شرقی تورکستانغا قیلایاتقان تورلو مظالمیگه نهایت چیدایالمای ، شیگ شه‌سه‌ی‌گه قارشی آچیق حرکت یولیغا توشوب ، یانیغا که‌تته‌له‌رده‌ن یگرمی‌یدی کشینی توپلاغان. بولار ، خواجه نیاز حاجی باشدا بولغانی حالدا آلتای‌شریف خان ، معدن-زراعت وکیلی یونس بیك سعیدی ، ملت مجلسی رئیسی طاهر بیك وه قارا شهر ، تورغوت ، موغول واگلاری ایله ختای دونگه‌نله‌رنده‌ن مرکب بر هیئت بولوب بوتون حاضرلقلارنی کورگه‌نله‌ر. فقط

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولليازمىلار ئامبىرى

اولارنىڭ حركتى وقتسز تويولوب قاليب، خواجه نياز حاجى‌نى تورفاندان كيته‌ياتقان يرده يولدا، قالغانلارينى اورومچى‌ده توتوبدرلار. بو هيئتنىڭ حاضرلاغان عسكرى قوتى اورومچى قوتى ايله بركيچه سوغوشوب، بو قانلي اوروشدا آنچا آدام تلف بولوب، بولارنىڭ ايچنده‌ن يالغز شريف خان توتولماغان. قالغانلارى توتولوب قولغا توشكه‌نله‌ر. بولارنىڭ آچيق محاكمه قيليناجاقلارى اعلان ايتلمشدر.

خواجه نياز حاجى‌نىڭ اولده‌ن وطن پرورلگى بزچه معلومه‌دور. طاهربيك، يونس‌سعيدى‌بيك‌له‌رنىڭ بو چيقيشلارينى بزكيچ قالغان حركت ديب بيله‌ميز. چونكه مواسانگدا برحدى بولور. خصوصاً بونداغ بر حركت شرقى توركستاننىڭ جنوبنده باشلانغان كيينگى چيقيشلارغا توغروكيلتريليب قيلنغان بولسايدى، احتمال مقصدلارغا ايريشيليرايدى.

كانسو-سوجودان ۳۷ .۱۲ .۱۹ ده بيريلگه‌ن بر مكتوبگه نظراً، كانسونىڭ غرب طرفندا، يعنى توركستان حدوديغا بتيشيك «دوڭخاڭ» ديگه‌ن يرده، اورومچى ساويت حكومتيگه قارشى بولغان تورك عسكرله‌رى ايله دونگه‌نله‌رده‌ن مركب ۳۰۰۰كشيليك بر قوت توپلانغان. خطدا بو قوت حقندا تفصيلات يازيلماسا دا، بز بو قوتنىڭ حالاسارتده‌ن قورتولماق اوچون كوره‌شمه‌كده بولغان مجادله‌چيله‌رده‌ن بر قسمى ديب بيله‌ميز. حاضر او منطقه‌نىڭ وضعيتى ايله اولارنىڭ چيقيشى اورتاسيداغى مناسبتنى توشونمه‌كده‌ميز. چونكه بوكون نانكين «دڭزگه توشكه‌ن پيلانغا ساريلادر» ديگه‌نده‌ك أوزيگه دوست ديب ساويتله‌رگه أوزينى تسليم ايتدى. ساويتله‌ر اولارغا ياردەمنى بوله‌ك يوللاردان اوتكه‌زگه‌نيده‌ك شرقى توركستان يولى بيله‌ن ده اوتكه‌زمه‌كده ايمش. اولده‌ن باشلانغان حاضرلقلارينىڭ بيك آشغيچ صورتده يه‌كى فعاليتينى ايشيتمه‌كده‌ميز. او زمان طبيعتيله نانكين اورومچى حكومتينى التزام ايته‌در. اوڭا قارشى قوتله‌رنى ده أوز دوشمانى بيله‌در. عجبا الحال دوڭخاڭغا چيققان بو قورتولوشچى قوت غربدان تعقيب ايتكه‌ن اورومچى ساويت قوتى ايله نانكين آراسيدا قانداى وضعيتده قالير؟ امين واحدى.

دوقتور گلثوم اسفنديارنىڭ أولومى

توركستاننىڭ ايلك خاتون دوقتورى گلثوم (سيد جعفر قيزى) اسفنديار آغير حاستالق بيله‌ن اوزاق وقت ياتقاندان كيين ۲۳.۱۰.۳۷ ده وفات ايتمشدر. (قيزيل أوزبيكستان» ۳۷ .۱۰ .۲۷).

مرحوم گلثوم خانم ۱۸۸۰نچى يىلدا تاشكندده توغولوب، ۱۹۰۸نچى يىلدا تاشكندده اورتا معلومات آلغاندان كيين په‌ترسبورغداغى خاتونلار طب اينستيتوتينى بتيرگه‌ن ايدى. گلثوم خانم توركستاننىڭ ييرلى توركله‌رنده‌ن يتيشكه‌ن ايلك خاتون دوقتورى ايدى. او قورسنى بتيرگه‌نده‌ن كيين أوز يورتيغا قايتب كيليب، توركستاننىڭ تورلو بورچه‌كله‌رنده—باشليچا قازاغستاندا، اوندان سوڭ أوزبيكستاننىڭ فه‌رغانه واديسندا، خارزمده وه تاشكندده ۲۹ يىل اوزلوكسز ايشله‌گه‌ن. اختصاصى دايه‌لك—گينه‌كولوژى بولغان گلثوم خانم كوپ ييللار أوزتوركستان خاتونلارى آراسيدا ايشله‌ب، أوز ايشينى ۱۹۱۵نچى يىلدا ۱۵ اورونلق كيچكينه حاستاخانه‌ده‌ن باشلاب دوام ايتديرمشدر. گلثوم خانم ۱۹۱۸نچى يىلدا تاشكندنىڭ آلمازار محله‌سنده ۳۰ اورونلق دايه‌ليك—گينه‌كولوژى كه‌سه‌لخانه‌سينى آچديريب، شوندا ۱۹۳۰نچى ييلغاچا مدير بولغاندر. حاضرغى تاختاپول (تاشكند) داغى دايه‌ليك—گينه‌كولوژى حاستاخانه‌سى اوشال آلمازارداغى كه‌سه‌لخانه‌ده‌ن أوسوب چيقمشدر. مرحوم گلثوم خانم بو حاستاخانه‌نىڭ أوسوشيگه اونىڭ توغوروق بولومى مديرى وه باش طبيب اوروناسارى صفتيده فعال قاتناشمشدر.

مرحوم حقندا يوقاريداغى معلوماتنى بيروچى «قيزيل أوزبيكستان» غازيتاسى دوقتور گلثوم اسفنديارنىڭ كه‌تته وه مسئوليتلى ايشله‌رنى آليب باريب، ۱۹۲۰نچى ييلدان تا أولوميگه‌چه دايه‌ليك، فيلدشه‌رليك مكتبله‌ريده وه طب ته‌خنيكوملاريدا درس بيريب كيلگه‌نلگينى وه يورتينىڭ كوبگينه خاتون-قيزلارينىڭ اوندان دايه‌ليك وه باشقا طب بيليمله‌رى أورگه‌نديكله‌رينى ده قيد ايتمه‌كده‌در.

حاستالاری ایله دائما جاندان علاقەدار بولغان، وظیفەسینی آگلی روشدە باترچاسینا بەجەریب کیلگەن دوقتور گلثوم اسفندیارنگ وقتسز أولومی خبرینی اونی تانیتورغانلار کوب قایغی بیلەن قارشیلامشلاردر.

تورکستاننگ ایلك خاتون دوقتوری گلثوم خانمنگ ایگ آغیر شرائط آستندا کورسەتگەن مسلکی موفقیتلەرینی بوتون تورکستانلیلار تقدیر ایتەر وە مرحومنگ اسمینی دائما سایغی ایلە ایسلەرلەر.

دوقتور گلثوم خانمنگ وقتسز أولومیگە اینیسی دوقتور سانجارنگ قاماقغا آلینیشی، اونگ بولشەویکلەر طرفندان «خلق دوشمانی، مصطفی چوقای آگەنتی وە یاپون جاسوسی» دیب حقسز قارالانیشیدا شبهەسز آنچا تأثیر ایتمشدر.

*

ایدیل-اورال تورکلەری «ملت مجلسی» نك 20 ییللیغی

روسیانگ جهان سوغوشوندان ییگیلیب چیقیشی وە چارلق أدارەسینگ ییقیلیشی روسیا اسارتندە ایگلەگەن غیر روس خلقلار اوچون بویوك امکانلار توغدوروب، تورکستان، ایدل-اورال، اوقراینا، قریم وە قافقاسیا کبی روسیا اسارتندەگی غیر روس اولکەلەردە هەم روسیادان آیریلیب کیتیش استقامتندە تورلو جنسدەن حاضرلقلار کورو زمینی یاراتمشدر. ایدل-اورال تورکلگی دە أوزینگ مدنی انکشافینی، ایچکی أدارەسینی أوز قولینا آلو اوچون ۱۹۱۷نچی ییلنگ سوگندا اوفادا «ملت مجلسی» توپلاب، أوزینی أوزی أدارە ایتەرلیك مادی-معنوی کوچکە ایگە بولغانلغن کورسەتمشدر. ایللی برکونلیك ایش کورگەن بو «ملت مجلسی»نگ ۹۶ اعضاسی بولوب، بولارنگ کوپچیلگی—٤٩ی—تورکچی فرقەسیغا منسوب کشیلەر ایدی. بولشەویك روس استیلاسی نتیجەسندە مهاجرتگە چیقیب ایدل-اورال استقلال حرکتینی یورگوزوب

تورغان «ملت مجلسی» اعضاسندان عیاض اسحاقی بیك اوشال «ملت مجلسی» ایشلەری حقندا معلومات بیرەرکەن:

«ملت مجلسینگ برنچی ایشی، روسیانگ تورلو طرفلارینا تارالغان ملت بالالارین، قبیلە-اورغ آیرماسینا قارامایچا، برملی ایپکە تیزیب، بر ملی بارلق حالینە کیترو وە آنی سیاسی بر موجودیت ایتب اویوشترونی قانونیلاشترو ایدی. بو ایش دە ملت مجلسینگ قانون اساسی قومیسیونینا تابشیریلغان ایدی. ملت مجلسینگ یوریست اعضالارندان سایلانیب آلینغان بو قومیسیوننگ ایشی بیك نیچکە، وظیفەسی بیك آغیر ایدی. روسلارغا قارشی أوزین «مسلمان» دیب یوریتورغان، أوز آرادا تورلو قبیلە اسملەری: باشقرد، میشەر، تیبتەر، تاتار، نوغای دیب آتالاتورغان، ایسکی تأریخلەردە «تورکی»، «بولغار» دیب یوروتولەتورغان بو تارقاو تورك بالالارینگ بارچاسینادا اورتاق بر اسم تاپو وە بولارنگ توب ایللەرینە دە اورتاق برآت قویو کیرەك ایدی. اوزون-اوزون تیکشیریلگەننگ سوگندا، آوروپا عالملەرینگ خلقمزغا قارشی قوللانیب کیلگەن «تورك-تاتار» اسمی قبول ایتلدی. ایلمزگە—«آلتون اوردو»، «بولغار ایلی» کبی اسملەرنی بیرو تأریخ یاغندان توغرو بولاجاق بولسیا دا، برنچیسی قومشولاریمزنی قورقوتاجاغندان، ایکچیسینی، بزنگ ایلیمز بولغار یورتندان کوبدەن بالقانلارغا کوچکەن مهاجرلەریمز ایسلاولار برلە قاتیشیب أوزلەرینە «بولغار» اسمین تاققان وە شول اسم آستندا دولت دە قورغانلاریدان، هەر بر قبیلەنی برلەشترەتورغان ایلمزدەگی ایگ زور ییلغامیز ایدیل برلە ایلیمزدە ایگ بای ایگ معلوم تاغیمز اورالنی قوشدوقدا، ایدیل-اورال دیگەن اسمنی قبول ایتدیك. شوندای ایتب بوتون تارقاو خلقمزنی، قبیلە-اوروغ آیروینا قاراماسدان، رسماً ایدیل-اورال تورك-تاتاری دیب یوروتەتورغان بولدوق. ملت مجلسی دە شونی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

موافق تاپیب تصدیق ایتدی» دیدر. («یاگا لی یول» سان ۱۱۸ ،ص.٥-٦).

ایدیل-اورال تورکلگینگ ملی ، دولتی تورموشینی قورو وه اونی تورکلك شأنه یاقیشارلق درجه‌گه کوته‌رو حرکتی استقامتینی چیزیب بیرگه‌ن «ملت مجلسی»نگ ۲۰ ییللیغی ایسله‌نیب ، «یاگا ملی یول»نگ سوگغو سانلاردان مهم صحیفه‌له‌ر آیریلدی وه اوزاق شرقدا چیقایاتقان «ملی بایراق»نگ شو ییل ٤نچی فیورالدا چیققان نسخه‌سی‌دا «ملت مجلسی»نگ ۲۰ ییللیغینا باغیشلانغان یازولار ایله بیزه‌نمشدر. بو مناسبتله وارشاوادا ٤—٦ فیورال کونله‌ری مخصوص اولتوروشله‌ر یاسالیب ، اوگا فینلاندیا ، آلمانیا وه تورکیه‌ده یاشاوچی ایدیل-اورال تورکله‌رنده‌ن ده قاتناشدیلار. ٦نچی فیورال کونی ایدیل-اورال تورکله‌رنده‌ن بر غروپ بر ملی قونسه‌رت بیریب ، بو وارشاوا رادیوسی آرقالی تارقاتیلدی. لهستان مطبوعاتی «ملت مجلسی» وه ایدیل-اورال ملی قورتولوش حرکتی حقندا مهمچه مقاله‌له‌ر باسیب تارقاتدی.

«یاش تورکستان» تأریخی یولدان آیریلماسدان ایدیل-اورال تورکلگینگ ملی قورتولوشی اوچون مجادله یوروتمه‌کده بولغان استقلالچی قارداشلارغا بویوك موفقیتله‌ر تیله‌یدر.

*

تورکستانلیلار سوراغینا جواب

پاریسده فرانسز تیلینده چیقیب تورغان «پرومه‌ته» مجموعه‌سینگ اوتکه‌ن ده‌قابر (۱۳۳نچی) ساندا تورکیه وه قافقاسیا چیگه‌ره‌سی حقندا باسیلغان بر قرار مناسبتیله تورکستانلی اوقوچیلارمیز طرفدان:

«قاپاغندا تورکستان آتی‌دا یازیلمیش «پرومه‌ته» مجموعه‌سی‌اوچون تورکستان ملی برلگی («تمب») وه یا آیریم تورکستانلیلار مسئولیت تاشیدرلارمی ؟» دیگه‌ن سوراقنی قویما قدادرلار.

بوگا جواباً دیبه بیله‌مزکه: «پرومه‌ته» مجموعه‌سی اوچون نه «تمب» ، وه نه‌ده آیریم تورکستانلیلار مسئول ایمه‌سدرله‌ر. حدذاتندا قافقاسیالیلار (آذربایجان ، گورجستان ، شمالی قافقاسیالیلار)نگ ناشرافکاری بولغان «پرومه‌ته» مجموعه‌سینا تورکستانلیلار ۱۹۳٤نچی ییلنگ‌غینوارندان بیری قاتناشمایدرلار.

—مچ—

تورکستاندا قوریه‌لیله‌ر

یاپون منبعلارندان تورلو آوروپا غازیتالارینا تارالغان خبرله‌رگه کوره ، ساویت حکومتی بولتور سه‌نتابر آیندا ولادیووستوك حرب لیمانندا وه تیودره‌گنده یاشاوچی یاپونیا تبعه‌سندان ایکی یوز میگ قوریه‌لینی زورله سیبریانگ ایچکه‌ری طرفلاریغا وه تورکستانغا سوروب ییرله‌شتر-مشدر. تورکستانغا کوچورولگه‌ن قوریه‌لیله‌رنگ آق مسجد (قیزیل‌اوردا) وه اطرافیغا ییرله‌شتریلدیگی «سوسیالیستیك قازاغستان»نگ ۲۱.۱۱.۳۷ تأریخلی ساندا باسیلغان «قیزیل اوردادا قوریه تیلنده مکتب آچیلدی» باشلقلی خبرده‌ن ده آگلاشیلما قدادر. آلما-آتا غازیتاسینگ بو خبرنده توبه‌نده‌گی معلومات بیریلمه کده‌در:

«قیزیل اوردا آودانینا کوچوب کیلگه‌ن قوریه‌لیله‌رنگ مکتب یاشنداغی بالالارینا أوز تیلنده ۸ مکتب آچیلدی. بونگ اوچی اورتا-لاو ، بری اورتا مکتب ، ٤ی باشلانغیچ مکتب‌در. بولارنگ ٥ی آودان اورتالغندا ، ۳ی ته‌ره‌ك أوزه‌ك ، سولوتوبه ، ته‌ره‌ك سای قیشلاقلارندا. اورتا مکتبده ٤۰۰ بالانی اوقوتاتورغان ۱۳ معلم بار. اورتالاو مکتبله‌رده ٥٦٥ بالا ، ۱۹ معلم؛ باشلانغیچ مکتبله‌رده ۳٤۹ بالا ، ۲۰ معلم بار... مکتبنگ چیقیملاری اوچون ۲۰۳ میگ ۷٥۰ سوملق بودجه یاسالدی. مکتبده اوروس تیلی ده اوقوتولادی.»

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf.
Buchdruckerei „VIKTORIA" GmbH., Charlottenburg 1, Spreestraße 8
مسئول مدیری: دوقتور طاهرشاکر.

Yach Turkestan

Février 1938 (Le Jeune Turkestan) No. 99

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Mustafa Tchokai-Oghly**

يولیمزغا توغرو کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنگ بیتلەری آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطلاری:

ییللیغی 120 فرانسز فرانقی، آلتی آیلیغی 65 فرانق، اوچ آیلیغی 35 فرانق.

قوتلاو

«یاش تورکستان» اوزینك بارچا تورك- اسلام اوقوچیلارینی قوربان بایرامی مناسبتیله یوره کدەن تبریك ایتەدر

توزەتیش: «یاش تورکستان» نك 98 نچی سانندا، 40 نچی بیتنك 5 نچی قاتارندا کورسەتیلگەن «69» نك توغروسی «96» در.

قیدیریش

طائف شریف ده یاشاوچی قاری محمدجان مخدومنی قیدیرامیز. نه ییرده ایکەنلگنی اوزگز ویا اونی تانوچیلار لطفاً توبەندەگی آدەرسکە بیلدیرسەلەر ایدی. اعظم هاشمی

دهلی- هندستان پهاری املی، دارالمهاجرین، نومر ۷۱۹.

مجموعەمزغا تیشلی هەر تورلو یوللانمالار اوچون آدرەس:

Mustafa Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France